

UMAY

İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi
A Journal of Beliefs & Culture Studies

1(1) 2023

UMAY

Eş Editörler~Vice Editors
Feride Kızıldağ-Hasan Kızıldağ

Yardımcı Editörler~Co-Editors
Bahtı Gül Kartal-Ecem Civelek-Tuğçe Yılmaz

İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi
A Journal of Beliefs & Culture Studies

Dergi Kurulları/Journal Management

Eş Editörler/Vice-Editors

Feride Kızıldağ-Ondokuz Mayıs Üniversitesi - Hasan Kızıldağ-Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yardımcı Editörler/ Co-Editors

Bahtı Gül Kartal-Ondokuz Mayıs Üniversitesi - Ecem Civelek-Karadeniz Teknik Üniversitesi -
Tuğçe Yılmaz-Artvin Çoruh Üniversitesi

Editörler Kurulu/Editorial Boards

Natalie Kononenko-University of Alberta (Canada) ♦ Yaşar Çoruhlu-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (Türkiye) ♦ Douglas Kellner-University of California (USA) ♦ Mehmet Aça-Marmara Üniversitesi (Türkiye) ♦ Júlia Bartha- Magyar Tudományos Akadémia (Hungary) ♦ Serpil Aygün Cengiz-Ankara Üniversitesi (Türkiye) ♦ Hilal Oytun-Jagiellonian University (Poland) ♦ Fuzuli Bayat-Azerbaycan Millî İlimler Akademisi (Azerbaycan) ♦ Peter Benjamin Golden-Rutgers, The State Universty of New Jersey (USA) ♦ Sacide Fikret Çobanoğlu (Türkiye) ♦ Atilla Bağcı (Türkiye) ♦ Suzan Canhasi-Universiteti i Prishtinës (Kosovo) ♦ Sergen Çirkin (Türkiye) ♦ Muharrem Kaya-Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (Türkiye) ♦ Ülkü Kara-Giresun Üniversitesi (Türkiye) ♦ Şahin Köktürk-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye) ♦ Menent Shukrieva-Shumen University (Bulgaria) ♦ Birol Azar-Fırat Üniversitesi (Türkiye) ♦ Orhan Fatih Kuşdemir-Amasya Üniversitesi (Türkiye) ♦ Tuğrul Gökmen Şahin-İnönü Üniversitesi (Türkiye) ♦ Hanife Nalan Genç-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye) ♦ Durmuş Arık-Ankara Üniversitesi (Türkiye) ♦ Dil Editörleri/Language Editors: Türkçe ♦ Mustafa Ay-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)

Yazışma Adresi/Correspondance Address

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, OMÜ Kurupelit
Yerleşkesi, 55200, Atakum/Samsun

Eposta Adresi/Email Address

info@umayjournal.com

Dergi İnternet Sayfası/Journal Website

https://umayjournal.com

ISSN: 2980-1192

Yayıncı/Publishing House: ASOS Eğitim Bilişim
Danışmanlık/ASOS Education Information Consultancy

Düzeltili/Redaction: Sefa Kavaklı-
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)
/Mehmet Can Köksal Ondokuz Mayıs
Üniversitesi (Türkiye)

Yazı İşleri Sorumluları/Editorial Officers: Fatma Altun-Artvin Çoruh Üniversitesi (Türkiye) ♦ Sefa Kavaklı-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)-Semanur Dayıoğlu-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye), Emine Ayaz-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)- Mehmet Can Köksal-Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)

Dergi Yönetim Merkezi/Journal Administrative Center: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, OMÜ Kurupelit Yerleşkesi, 55200, Atakum/Samsun

Hakkında/About Us

UMAY İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi, halk bilimi, antropoloji, arkeoloji, etnoloji, dil edebiyat, dinler tarihi ve sanat tarihi gibi kültür bilimlerinin başat alanlarında araştırma, derleme, çeviri, eleştiri, söyleşi ve tanıtım yazıları yayınlayan bir dergidir. BOAI (Budapest Open Access Initiative) tarafından şekillendirilen açık erişim ile COPE (Committee of Publication Ethics) tarafından belirlenen etik yayıncılık ilkelerini esas alan açık erişimli bir dergidir. *UMAY A Journal of Beliefs & and Culture Studies is a journal that publishes research, compilation, translation, criticism, interviews, and presentation articles in the dominant fields of cultural sciences such as folklore, anthropology, archaeology, ethnology, literature, history of religions, and history of arts. It is an open-access journal based on open access shaped by BOAI (Budapest Open Access Initiative) and ethical publishing principles set by COPE (Committee of Publication Ethics).*

Açık Erişim Politikası ve Lisanslama/Open Access Policy & Licensing

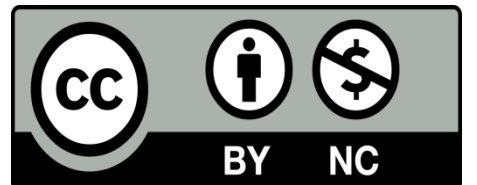
UMAY İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak erişilebileceği anlamına gelen açık erişimli bir dergidir. Kullanıcıların, yayıncının veya yazarın önceden iznini almadan makalelerin tam metinlerini okumalarına, indirmelerine, kopyalamalarına, dağıtmalarına, yazdırmalarına, aramalarına veya bağlantılarına izin verebilir veya bunları başka herhangi bir yasal amaç için kullanmalarına izin verilir. Umay İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan bütün çalışmalar, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Umay İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi, kullanıcıların bir makaleyi kopyalamasına, dağıtmasına ve iletmesine, yazarın atfedildiği ve makalenin ticari amaçlar için kullanılmadığı sürece makaleyi uyarlamasına olanak tanır. *UMAY A Journal of Beliefs & and Culture Studies is an open-access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles, or use them for any other lawful purpose, without asking prior permission from the publisher or the author. Umay A Journal of Beliefs & and Culture Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. Umay A Journal of Beliefs & and Culture Studies allows users to copy, distribute, and transmit an article, and adapt the article as long as the author is attributed and the article is not used for commercial purposes.*

Yayın Tipi/Publishing Type: Süreli-Elektronik-Yılda iki defa/Periodical-Online-Semiannually

Derginin yayına hazırlanma süreçlerinde Linux tabanlı PARDUS işletim sisteminden yararlanılmıştır. Yayınlanan bütün çalışmalar, ileri seviye benzerlik tespit yazılımı olan İntihal.net ile taranmaktadır. *The Linux-based open source PARDUS operating system was used in the preparation of the journal. All published studies are scanned with Intihal.net, advanced similarity detection software.*

intihal.net

İndeks ve Veritabanları / Indexing & Abscracting : Index Copernicus

İnanç ve Kùltür Araştırmaları Dergisi
A Journal of Beliefs & Culture Studies

İçindekiler/Contents

1(1) 2023-Kış

1(1) 2023-Winter

Postmodernizme Eleştirel Bir Yaklaşım

A Critical Approach to Postmodernism

1-13

Bahtı Gül Kartal

Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızlarında Fosil Sözcükler

Fossil Words in the Dials of Gümüşhane and its Region

14-20

Akif Hakkı Özkan

Karadeniz’de şekerleme Geleneği

Confectionery Tradition in the Black Sea

21-26

Tuğçe Yılmaz

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Ordu Salnamesi 1330 (1914 Ordu Yıllığı)

Book Introduction and Review: Ordu Salnamesi 1330 (1914 Ordu Yıllığı)

27-30

Mustafa Ay

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Türk Mitolojisi Atlası

Book Introduction and Review: Türk Mitolojisi Atlası

31-36

Ecem Civelek

İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi
A Journal of Beliefs & Culture Studies

Değerli araştırmacılar,

Kültür araştırmalarına bir nebze katkıda bulunmak gayesiyle çıktığımız bu yolda, ulusal ve uluslararası mecralarda görünür ve isminden söz edilen bir bilimsel-akademik dergi olmanın ilk adımını atmış bulunuyoruz. *UMAY İnanç ve Kültür Araştırmaları Dergisi*'nin öncelikli amacı kültürel araştırmalar bağlamında bir ekol haline gelebilmektedir. Hem biyolojik hem de kültürel bir varlık olan insan ve onun çevresiyle ilişkileri çerçevesinde oluşan yapıları disiplinlerarası bakış açılarıyla ele almayı önceleyen yeni bir yol arayışı olarak sizlerden de destek beklediğimizi söylemek isteriz. “Az zamanda çok işler yapmak” amacıyla çıktığımız bu yolda, vereceğiniz her türlü destekten ötürü müteşekkireceğimizi bildirir, saygılar sunarız.

Dear researchers,

We have taken the first step of becoming a scientific-academic journal, which is visible and mentioned in national and international areas, on this road that we have embarked on with the aim of contributing a little to cultural studies. The primary purpose of *UMAY A Journal of Beliefs & Culture Studies* is to become a school in the context of cultural studies. We would like to say that we expect your support as a search for a new way that prioritizes dealing with human beings, who are both biological and cultural beings, and the structures formed within the framework of their relations with their environment, from an interdisciplinary perspective. We declare that we will be grateful for all kinds of support you give in this path we set out with the aim of "doing a lot in a short time", and we present our respects.

UMAY İnanç ve Kültür Araştırmaları Editörler Kurulu adına
On behalf of UMAC A Journal of Beliefs & Culture Studies Editorial Board

Eş-Editörler / Vice-Editors
Feride Kızıldağ-Hasan Kızıldağ

Postmodernizme Eleştirel Bir Yaklaşım

Bahtı Gül Kartal ^a

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ✉

Makale Bilgisi

Süreç Geçmişi
Geliş:
01.02.2023
Kabul:
12.03.2023

Anahtar Kelimeler:
Yeni Türk edebiyatı
Modernizm
Postmodernizm
Roman ve şiir
Eleştiri

Öz

Bütün dünyada düşünce sistemi olarak ortaya çıkan edebiyat akımları, doğduğu yerden farklı ülkelere yayılmasıyla akım halini almaktadırlar. Kimi zaman kendinden önceki akıma yaslanarak kimi zaman ise ona karşıt olan görüşlerle ortaya çıkan akımlardan, içeriği en çok tartışılmalardan biri postmodernizm akımı olarak ortaya konabilmektedir. Bir akımı açıklamak ya da incelemek elbette söz konusu akımdan öncesini ve olduğu dönemi bilmekten geçmektedir. Modernizm çerçevesinde kalanların arayışlarına yönelik olarak aykırı bir tavırla ortaya çıkan postmodernizm ise; kavram olarak 1930'lu yıllarda ortaya atılmış, edebiyatta dahil olmak üzere birçok alanda ilerleyen yıllarda gelişerek kendini göstermiştir. Batı'dan sonra Türk edebiyatında da etkisi görülmeye başlanan postmodernizm akımı, birçok isim tarafından benimsenmenin yanı sıra olumsuz eleştirilere de maruz bırakılmıştır. Modern-sonrası olarak bilinen bu akımın, kavramı ve tanımı üzerinde durulacaktır. Kuramsal açıdan özellikleriyle birlikte temsilcileri verilerek postmodernizm eleştiri bu çalışmada ortaya konulacak; şiir ve roman üzerinden postmodernizm akımının perspektifi verilerek sonuç bölümünde çalışmanın amacı değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

©Atıf Bilgisi:

Kartal, B. G. (2023). Postmodernizme eleştirel bir yaklaşım. *Umay*, 1(1), 1-13.

A Critical Approach to Postmodernism

Bahtı Gül Kartal ^a

^a Graduate Student, Ondokuz Mayıs University, Graduate School of Education ✉

Article Information

Article History

Received:

01.02.2023

Accepted:

12.03.2023

Keywords:

Literature

Modernism

Postmodernism

Novel and poetry

Criticism

Abstract

Literary movements that have emerged as a system of thought all over the world are became a movement by spreads to different countries from where they were born. One of the movements that sometimes lean on the movement before it and sometimes arise with opposed views to it, one of the most discussed in its content can be put forward as the movement of postmodernism. To explain or examine a movement, of course, is to know the period before and during the movement in question. Postmodernism, which emerged with a contrary attitude towards the searches of those who remained within the framework of modernism, was put forward as a concept in the 1930's and developed in many fields, including literature, and manifested itself in the following years. The movement of postmodernism, whose influence began to be seen in Turkish literature after the West, has been subjected to negative criticism as well as been adopted by many names. The concept and definition of this movement, known as post-modern, will be emphasized. In this study, the critique of postmodernism will be presented with its theoretical features as well as its representatives; In the conclusion part, the aim of the study will be evaluated by giving a perspective on the postmodernism movement through poetry and novel.

©Cite:

Kartal, B. G. (2023). A Critical Approach to Postmodernism. *Umay*, 1(1), 1-13.

Giriş

Modernizm sonrası olarak bilinen *Postmodernizm*, kavram olarak 1930'lu yıllarda duyulsa da edebiyata girmesi 1960'ları bulmuş; edebiyat dahil olmak üzere, mimari, resim, müzik vb. gibi birçok alanda yaygınlaşmaya başlamıştır.

Modernizme karşıtlığı ile bilinen Postmodernizm, bu zıtlığın yanı sıra modernizmin eleştiri yoluyla geliştirilmiş versiyonu olarak görülebilmektedir. Postmodernizmin birçok alanda kullanılması sebebiyle birden fazla da tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlar ise açıklamaları yapan kişilere ve alanlarına göre değişiklik göstermektedir. Fakat postmodernizmin hangi alanda kullanılırsa kullanılsın tanımlarında yer alan ve değişmeyen özelliği "*modernizm sonrası*"nı ifade etmesidir.

Batı'da postmodernizm içeriğiyle yoğun eserler verilirken Türk edebiyatında modernizme yeni yeni adım atılmaya başlanıldığı görülmektedir. Türk edebiyatına 1970'lerde yeni yeni giren *postmodernizm* kavramı, o güne dek görülmeyen özellikler taşımasının yanı sıra, iç ve dış dünya arasındaki sınırları silen öğeleri barındırmaktadır. Özellikle Yıldız Ecevit tarafından, bu kavramın öncüsü *Oğuz Atay* olarak görülmektedir. Döneminde ne dediği anlaşılmıyor şeklinde eleştirilere maruz kalan Atay'ın eserleri, günümüzde postmodernizmi yansımasıyla edebiyatımızda mücevher niteliği taşımaktadır. Yine yetmişlerde *Ferit Edgü* tarafından kaleme alına postmodernizm içerikli eserler, toplumcu-gerçekçi anlayışın dışına çıkarak "*düş, gerçeğin ta kendisidir*", mantığı ile ortaya konmuştur. 1980'li yıllarda ise bu konuda sükse yaratan isim *Orhan Pamuk* olmuş, eserlerinde kullandığı tarihin, mistisizmin ve iç dünya yolculuklarının alışılmamış kurgularla yansıtılmıştır.

Postmodernizmin edebiyat dünyasına girişi asıl olan roman yazmak değil, roman kurmak olmuştur artık. Geleneksel olguların devam ettiği bir ortamda farklı teknikler ve biçimlerle yazılan bu romanlar ile Türk edebiyatındaki roman anlayışı yerle bir edilmiş ve her ne kadar Batı toplumundan gelmeyen milletler için postmodernizmi kavramak zor olsa da verebilecek en iyi eserleri verilmiştir. Romana boyut atlattırın bu akım ile aydınların bakış açıları genişlemiştir. Öncü sanatçılar ile geleneksel kavramlardan ve kalıplaşmalardan sıyrılan Türk romanı, çağdaş nitelikler taşıyarak dünya edebiyatı standartlarına yükselmiştir.

Söz konusu kavramı edebiyat içerisinde benimseyen olduğu kadar eleştiren, farklı yorumların 'aşırılık' olduğunu düşünenler de olmuştur. Hem şiirlerinde hem de romanlarında postmodernizmi kullanmayı tercih edenler, bu kavram üzerinden düşüncelerini açığa vurmak isteyenler olduğu gibi; bu kavramın anlaşılmayı zorlaştırdığını düşünenlerde var olmuştur.

Bu çalışmada ise; *postmodernizmin* tanımından özelliklerine, romandaki yansımasından şiirdeki işlenişine hem bizim hem de Batı edebiyatındaki temsilcilerine yer verilerek, söz konusu kavramdan hareketle imkân dâhilinde eleştiri yapılmaya çalışılmıştır.

POSTMODERNİZM KAVRAMI

"Postmodern", "postmodernlik", "postmodernite" ve "postmodernizm" -Fransızca *postmodernisme*; İngilizce *Postmodernism*- kavramlarının ilk defa 1930'lardan itibaren duyulmaya, 1950'li yıllarda Anglo-Amerikan edebiyat eleştirisine girmiş ve ardından mimaride kullanılmış, 1960'lı yıllardan itibaren de yaygınlaşmıştır. Başlangıçta İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi ve eleştirisini tanımlamak için kullanılmış, daha sonra felsefi anlamlar kazanarak felsefi bir tanımlamanın ifadesi olmuş, ardından da politika, tarih ve ekonomi alanlarına yayılmış; hatta tüm hayatı kapsayan bir bakış tarzı, mimaride bir yöntem, edebiyat ve diğer sanat dallarında bir akımı ifade eden kavram haline dönüşmüştür (Çetişli, 2020: 163).

Postmodernizm (Modern-sonrasicılık); Latince bir ek olan "*post-*", iki anlamda kullanılmaktadır: "*Bir şeyden daha sonra, sonraki, sonrası,...den sonra gelen*" ve "*eklenti, ilave, ekleme*" anlamlarına gelmektedir. Buna

göre *post* ön eki, bileşik terim meydana getirmek üzere, bir durumu, bir yapıyı veya oluşumu ikinci olarak da bir akımı, yaklaşımı tanımlayan bir sözcüğün önüne gelmektedir. Her iki durumda da -postmodernizm-eski yapıdan veya bir önceki akımdan bir birtakım unsurlar içerse de çok büyük ölçüde yeni ve farklı bir oluşum ya da yaklaşımı tanımlar (Çetişli, 2020: 163).

Postmodernizm kavramını daha iyi anlamak için “modernizm” terimini de bilmek gereklidir. Bu sebeple modern veya modernizm kelimesinin dilimizdeki yerini analiz etmek faydalı olacaktır.

Dilimizde “*yeni, çağdaş, ilerici, yenici*” manaları yüklenen “*modern*” veya “*modernizm*” kelimesinin izahına gelince: Latince “*modernus*” kelimesinden gelen “*modern*”, M.S. V. yüzyıldan itibaren kullanılan bir kelimedir. Kavram ilk olarak Hristiyanlık öncesi dönem ile sonrası dönemi ayırmak için kullanılmıştır. Bundan sonraki dönemlerde de modern kavramı, “*eski* ile “*yeni*”yi birbirinden ayırma anlamını çok büyük ölçüde korumuş ve bu istikamette kullanılmıştır. Yani modernizm, modernlik veya modern, her şeyden önce “*eski*”ye göre “*yeni*” olmaktır. Zaman olarak da yakın geçmişi veya şimdiki zamanı kapsar. Bu sebeple kavram, sürekli olarak bir karşılaştırma ve yeniyi ifade etme manası taşıya gelmiştir. O zaman “*postmodern*”e, “*modernizm sonrası, moderniteden sonraki*” veya “*moderniden itibaren*” manaları verilebilecektir (Çetişli, 2020: 163-164).

Postmodernizm’in kavram olarak tanımlanmasında birçok açıklama ile karşılaşmak mümkündür. Fakat genel itibariyle baktığımızda postmodernizm, modernizme karşı çıkmasa bile onun üzerine gelen bir yenilikler silsilesi olarak kabul edilebilmektedir. Edebiyat, felsefe mimari gibi birçok alanda kendine yer bulmuş ve yerini farklı sanatkarlar ile zanaatkarlar tarafından korumakta olan bir kavramdır.

Postmodernizmin Tanımı

Postmodernizm, I. Dünya Savaşı sonrasında 1910-1930 arasında Avrupa ve Amerika’da verilen sanat ve edebiyatta adeta devrim yaratan eserleri ifade eden ‘modernizm’i bir yandan devam ettiren ve bir yandan ise bazı yönlerine karşı çıkan bir edebiyat veya sanat anlayışını ifade eder (Huyugüzel, 2019: 385-386).

4

Postmodernizm’in tek bir alanda olmamasından dolayı tanımı konusunda kesin bir netice okura ya da araştırmacıya sunulamamaktadır. Bu sebeple tanımı konusunda hemfikir olmak pek mümkün olmamaktadır. Postmodernizmin birkaç tanımı ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Postmodernizm; “modernliğin parametrelerine, bilimsel bilginin üstünlüğüne, pozitif bilimlere, doğrusal gelişmeye, ulus-devlet anlayışına, endüstriyalizme, kapitalizme, demokrasiye, lâikliğe, insan haklarına, teknolojiye, bürokrasi ve uzmanlaşmaya karşı gelen ve onları sorgulayan; buna karşın belirsizliğe, parçalılığa, farklılığa, etkinliğe, alt-kültürlere, kültürel çoğulculuğa, bilgiye yönelik çoğulcu bakış açısına, yere bilgiye, yerelliğe, özgünlük ve özgürlüklere ayrıcalık tanıyan bir hareket”tir (Kızılçelik, 1996: 28).

Postmodernizm; “İkinci Dünya Savaşı sonrası süper endüstri veya post-endüstri, ileri teknoloji veya tekno-bilim toplumlarında ortaya çıkan bir dünya görüşü, bir gerçek anlayışı ve bu görüşler çerçevesinde gelişen yeni bir “kültür” tanımıdır.” (Menteşe, 1995: 274).

Postmodernizm; “1970’lerden başlayarak bugüne kadar Batı modernizminin ve onunla ilgili Aydınlanma ve hümanizm projelerinin politik güç ve çıkar amacına hizmet eden normlarını sorgulayan, onun düşünce yapısını çözen, çelişkilerine, çarpık ve kendine dönük norm ve yaklaşımlarına ışık tutan en önemli eleştiri yöntemidir.” (Doltaş, 2003: 190).

Postmodernizm; “ileri kapitalist kültürdeki bir harekete, özellikle sanatlarda (edebiyat, grafik ve plastik sanatlar, müzik vb.) dönüşümselliği, ironiyi, oyunculuğu, keyifliliği, anarşiyi, parçalanmayı, pastiche’i vurgulayan bir harekete verilen addır.” (Ryan, 1994: 298).

Postmodernizm; “ontolojik kuşkunun insan yaşamındaki yerini sanat yapıtlarından canlı bir biçimde, parodi, pastiş, yineleme, büyümlü gerçeklik gibi yöntemlerle sergileyen bir sanat akımıdır.” (Doltaş, 1999: 171).

Postmodernizm; “modernizm’den esinlenen ancak ondan farklılıklar gösteren bir sanat ve düşünce akımıdır.” (Menteşe, 1992: 237).

Verilen söz konusu tanımların hemen hemen hepsinde farklı bir perspektiften söz edildiği görülmektedir. Birçok ismin postmodernizmi farklı yönlerinden (edebiyat, sanat, politika vb.) ele aldığı göze çarpmaktadır. Tüm bu tanımlar göz önüne alındığında kavramın geniş bir tanım çerçevesine sahip olduğu ve farklı birçok açıdan bakılarak analiz edilebileceği ön plana çıkarılmaktadır.

“Özetle postmodernizm, uzunca bir dönem etkinliğini sürdüren “akıl yürütme”, “bilim” ve “özgürleşme” kavramlarının sorgulanması ve modernizmin çelişkilerinin ortaya çıkartılması sürecidir.” (İnaç, 2003: 8-9).

Postmodernizmin Genel Özellikleri

- Rasyonalizm, pozitivizm, liberalizm, kapitalizm, Marksizm vb. bütün ideoloji ve felsefelere karşı olmak.
- Modernizm ve değerlerine karşı sorgulayıcı bir tavır almak.
- Evrensel bütünlük yerine her tür çoğulculuktan yana olmak.
- “Her şey gider” felsefesini ilke edinmek.
- Her alanda tam bir eklektizm anlayışı sergilemek.
- Gelenek-modern, yüksek kültür-kitle kültürü, sağ-sol, şimdi-geçmiş gibi kutupluluk ortamında olmak.
- Her alanda “kural, düzen, ilke, yasa, âdet”lere karşı bozucu, ihlal edici bir tavır sergilemek.
- Aşırı görecelik tavrı benimsemek.
- Tek bir gerçek, tek bir anlam vardır, değil, çok gerçek ve anlam vardır, düşüncesinde hareket etmek.
- İronik olmak.
- Milli ve evrensel kültür anlayışını reddedip çoğulcu kültür görüşümü benimsemek.
- Dine karşı olumlu tavır almak.
- Geçmişin kendi şartlarına uygun bir şekilde yaşatılmasını istemek.
- Geçmişle hal arasındaki bağları koparmamak.
- Gerçekliğin yerine imajı koymak.
- Sentez ve bütünleşmenin yerine parçayı veya parçalanmayı ikame etmek.
- Postmodern şiir ya da hikâye ve roman hızla tüketilmeye yönelik kitle kültürüne açık uçlu bir hikâye, roman ve şiirdir (Çalışkan,2022: 330-331).
- Postmodernizm bütünü oluşturan etkin egemenden ziyade marjinalleri ve onların temel niteliklerini dikkate alan bir anlayış ve akımdır.
- Postmodernizmin bir diğer ögesi ütopyadan yoksun olması, toplum mühendisliğini dışlaması, ‘gelecek güzel günler’den hiç söz açmamasıdır.
- Oyun ve erotik öğelerin kullanımı da postmodern metinlerde sıkça kullanılır. Postmodern yazarlar oyun modelini kullanarak dedektif izleği ve fantezi modelinde olduğu gibi açık açık bu yaratıcı aktiviteye davet eder (Gezeci, 2006: 76).

Postmodernizm'in edebiyat/sanat nitelikleri açısından yansımaları ise şu şekilde görülmektedir: (Huyugüzel, 2019: 171).

Hayata Bakış: Postmodernist insan, modernizmin yok saydığına inandığı kültürel ve beşerî değerleri sorgulayan insandır. Bir diğer ifadeyle söz konusu perspektife sahip insan “merkezsiz” veya “çok merkezli” bir dünya tasavvurunu savunmaktadır. Postmodernist insan gelecek ile geçmiş arasında bağ kurmuş ve bu bağ koparmamaya çalışarak sorunları eleştirirken çözüm üretmeye çalışandır. Bu noktada onun hareket noktası şahsi hürriyeti, değişebilir yapısı ve kişiliğidir.

Gerçek Anlayışı: Postmodernistlerde gerçek ile ilgili öne çıkan anlayış genellikle “gerçeğin bilinmezliğini kabul etme, tek ve tartışmasız bir açıklaması olmadığına” yöneliktir. Onlar için gerçeği tamamiyle kavramak ve inanmak mümkün değildir. Bu sebeple de geleneksel olanın ve modernizmin inandığı tüm anlam ve gerçekleri sertçe reddederler. Onlara göre gerçek bölünmüştür. Kavranan ya da kavranıldığı zannedilen, inanılan gerçeğin bütünü değil sadece küçük bir kısmıdır. Söz konusu kısmi gerçeklikte yoruma açıktır. Yorumdan kopuk olma ihtimali mümkün değildir. Yani postmodernizmin gerçek anlayışı içerisinde; büyük anlatıların kurmaya çalıştığı gerçeğin çok ilerisinde, gerçek ile gerçeğin dışının, gerçek ile kurmacanın iç içe olduğu, akıl ve mantığın zorlandığı bir fantezi ve imajlar dünyası sunmaktadır.

İronik Olma: İğneleyici ve eleştirici alay olarak bilinen ironinin eleştiri dozu dikkate alındığında mizahtan farklı olduğu görülmektedir. Modernizmin getirdiği alışkanlıklara karşı reddedici bir tavır takınan postmodernistler, modern dünyanın olumsuzlukları ve yanlışlıkları karşısında karamsar ya da kötümser bir tavır yerine onu belli ölçüde kabullenen fakat ciddiye almayan ve onunla alay eden bir tavır sergiler.

Bu sebeple postmodernist sanatkar, klasik sanatkarın ciddiyetinden ve güvenilirliğinden; okuyucusunu inandığı doğrular istikametinde yönlendirmesinden çok uzaktır.

Geleneksel Sanat/Sanat Anlayışına Karşı Olma: Postmodernizm, başta bütünlük, özgünlük, estetiklik, elitlik olmak üzere sanat/edebiyatın bütün sınır, kural ve tanımları yıkar. Bu konuda kaos düşüncesinin; tek merkez, tek doğru, tek gerçek, tek güzel olmadığı inancının temel olduğunu vurgulamak gerekir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası sanat ve edebiyattaki geleneksel anlayışların bozulduğu zaten bilinen bir durumdur. Postmodernizm ise bu durumu daha uç noktaya taşıyarak geleneksel sanat telakkilerini yıkar; okuyucu/dinleyici/seyirciyi onlara yabancılaştırır. Söz konusu kavramın içeriğinde okuru kendine bağlayan estetik duygusu ya da lirizm yoktur. Bu sebepten onun için çoğu zaman *anti-art* ifadesi kullanılır.

Bu bağlamda postmodern sanat ne sınıfsallık ne millilik ne de evrensellik iddiasında bulunur. Elbette faydacı, ahlaki, didaktik değildir. Hatta sanat eserinin bir *yaratma* olduğu iddiasından da uzaktır. Ancak tüm bunlara karşı; geleneksel sanat/edebiyat değerlerinin postmodernist sanat/edebiyatta kullanılmadığı söylenemez. Postmodernistler, seçkin sanat-popüler sanat ikilemini ortadan kaldırıp her türlü sanat zevkini eserlerinde sergilemeye çalışır.

Çoğulculuk/Tek Bir Dünya İçinde Çeşitlilik: Gelenekler sanat değerlerini reddeden tümüyle reddeden postmodern sanatı/edebiyatı en iyi anlatabilecek ifade; *çoğulculuk* veya *tek bir dünya içinde çeşitlilik*'tir. Postmodern sanat anlayışında *teklik*, *merkezilik*, *birlik* ve *bütünlük* yoktur. Zira modernizmin savunduğu bu kavramlar ona karşı olan postmodernizme göre gerçek değildir. Gerçekçi olan çeşitlilik ve çoğulculuktur. Söz konusu çeşitliliğin ve çoğulculuğun yelpazesi oldukça geniştir. Sanatsal olan ile olmayan tüm sınırları ortadan kaldırır; kurmaca olsun ya da olmasın muhtevasından diline kadar biçimsizliğin yansıtılması amacına göre hareket edilir.

Kısacası postmodern edebiyat, alışlagelmiş biçimleri, kabul edilmiş doğruları ve kavramları aykırı değişiklikler içinde seyirci veya okura sunmaktadır.

Gerçekle Kurmacanın İç İçe Olması: Postmodern romanda, karakterler, zaman, olay örgüsü, muhteva, mekân ve anlatıcı gibi temel unsurlar gerçek ve kurmaca ile bir arada verilir. Mekanlar, gerçek olabileceği gibi başka bir eserden ya da hiç bilinmeyen hayal ürünü bir yer de olabilir. Aynı durum zamandaki kronolojinin yok edilmesi ya da birebir şekilde verilmesi haliyle de gerçekleşir. Tüm bunların yanında asıl kırılma klasik romanın olay örgüsündeki giriş-gelişme-sonuç bütünlüğü, sebep-sonuç ilişkisinin postmodern romanda görülmemesidir. Birbirinden ayrı, rahat takip edilemeyen olaylara rastlamak mümkündür. Bu noktada postmodern romanda “fantastik” veya “büyülü gerçeklik” ile karşı karşıya geliriz. Romanın kurgulanmış dünyasında ana unsurlar bize fantastik bir evren sunarlar. Yazar kendini eserinin dünyasından çekmez. Eser içerisinde araya girerek okura sorular sorabilir, kimi zaman birden ortadan kaybolabilir ve metinde sık sık anlam boşlukları bırakabilir.

Bir yandan geleneklere karşı çıkan bir yandan geleneksel unsurları kullanan postmodern romanın en önemli özelliği bu ikili çelişkidir. Ön planda doğru ve yalan, gerçek ve kurgu gibi arasında değişen ilişkileri eleştirel ve ironik bir biçimde kullanan ve her zaman iki seslilik ile çifte çelişki üzerine dayanan bu tür roman kendi çelişkilerini özellikle açığa vurmaktadır. Böylece belirsizlik, değişkenlik, çeşitlilik, metinsellik, metinlerde oluşturulan anlam boşlukları ve tarihsel olguları sorgulama hep ön plana çıkmaktadır (Opperman, 1992: 251-252).

Üstkurmaca: Nesnellikten uzaklaşan postmodern romanın temel amaçlarından biri, romanın varoluş sürecini okuyucuya yansıtmak, en azından sezdirmek ve okuyucunun bu sürece katılmasını sağlamaktır. Okurun da esere dahil edilmesi postmodern romanın esaslarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık yazar, romanın tüm unsurlarını bu istikamette kullanmaktadır.

Söz konusu yaklaşım, içerik ve yazar merkezli nesnel roman anlayışından biçimi merkeze alan öznel roman anlayışına geçişi beraberinde getirir. Bu roman, duygu, sezgi, hayal ve fanteziye verdiği değerle klasik romandan ayrılır.

Postmodernist romancılar için gerçeği kavramak ve kelimelere sığdırmak mümkün değildir. Bu sebeple onlar içim romanın görevi ve konusu, kendi varoluşunu ve bu varoluş sürecini birtakım dil oyunları ile anlatmaktır. Buna *metafiction* (üstkurmaca) denir.

Tam olarak bu noktada postmodernizmin sanatı “oyun”laştırdığı görülmektedir. Çünkü onun amacı gerçekliğin taklidi değil bireysel tasarımıdır. Yazarın oyun anlayışı içinde eğlence merkeziyle ortaya koyduğu anlatıda okuyucu aktif olmak durumundadır. Bireyselliği yansıtmak, eserin gelişim sürecini ortaya koymak, ironi, sayfa düzensizliği, yazın içine çeşitli konularda yorum katma, anlatılan öykü ya da romanı yarım bırakma, eserin bir hayal ürünü olduğunu vurgulama gibi özellikler postmodern romanın nitelikleri içinde bulunmaktadır.

Metinlerarasılık: Postmodernistler, yazarın üstün bir yaratıcılık yeteneğine sahip olduğunu reddetmektedir. Bu sebeple onlar için bireysel ve özgün eser devri ile anlayışı geçmişte kalmıştır.

Eserin şekli ya da içeriği ne olursa olsun metin sözcüklerden oluşur. Sözcüklerde nesnel olmadıkları için yazar ancak kendi gerçekliğinden bahsedebilir. Kelimedeki anlamın meydana gelişi ancak yazarın kendi sözcük dağarcığı ve birikimi, otobiyografisi ve mental durumu ile ilgilidir. Bu nedenle bir kısım postmoderniste göre anlam ancak metinlerarası atıflar ile geçici ve bireysel düzeyde belirlenebilir.

Bu hususta anlatıcı, farklı metinlerden araştırma, alıntı, kolaj, pastiş gibi özelliklerle metinlerarasılığı kullanmaktadır.

Postmodernizm Temsilcileri

Çoğunlukla 1920'li, 1930'lu yıllarda doğan yazarların meydana getirdiği postmodern edebiyatta şiir ve tiyatro türlerinde fazla eser verilmemiştir, ancak buna karşılık roman ve hikâye türlerinde birçok postmodern eserle karşılaşırız.

John Ashberry, Richard Howard ve James Merrill gibi Amerikalı şairler postmodern isimler arasında yer alır. *Homecoming (Eve Dönüş, 1965)* adlı siyasi oyunu ile Harold Pinter ve *Three Tall Women (Üç Uzun Kadın, 1994)* adlı absürt oyunuyla Amerikalı Edward Albee önemli postmodern oyun yazarları arasındadır.

Postmodern roman ve hikâye yazarları arasında önemli isimler bazı eserleriyle birlikte şöyle sıralanabilir:

Önde gelen Amerikalı postmodern roman ve hikâye yazarları William S. Burroughs (*Naked Lunch/Çıplak Şölen, 1962*), Donald Barthelme (*Come Back Dr. Caligari/Geri Dön Dr. Caligari, 1964*), Kurt Vonnegut (*Slaughterhouse-Five/Mezbahe No. 5, 1969*), Thomas Pynchon (*Gravity Rainbows/ Yerçekimi Gökkuşağı, 1973*) ve Don DeLillo'dur (*White Noise/Beyaz Gürültü, 1985*). İngiliz romancı Angela Carter (*The Magic Toyshop/Büyülü Oyuncakçı Dükkânı, 1967*) ve Küba asıllı İtalyan romancısı İtalo Calvino (*Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu, 1979*) da önemli postmodern romancılar arasındadır. Fransız postmodern romancıları arasında da romanda "Yeni Roman" adıyla bilinen eserleri veren Michel Butor ve Alain Robbe-Grillet ve Nathalie Sarraute gibi isimler vardır (Huyugüzel, 2019: 387-388).

Bu isimlerin yanı sıra söz konusu alanda popüler olan isimleri ve eserlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

İrlandalı yazar James Joyce; *Dubliner* (hikâye), *Sürgünler, Ulysses* (roman), *Oda Musikisi, Finnegan'ın Uykusuzluğu*.

İngiliz yazar Virginia Woolf; *Jacob'un Odası, Deniz Fenerine Doğru, Orlando, Seneler, İnsanın Kendi Odası, Bayan Dollonway*.

Avusturyalı yazar Robert Musil; *Niteliksiz Adam, Genç Töriess*.

Avusturyalı yazar Franz Kafka; *Dava, Açlık Şampiyonu, Şato, Amerika, Çin Seddi, Değişim, Ceza Sömürgesi*.

Almanca yazan İsveçli yazar Max Frisch; *Cezaevi Günleri, Homo Faber, Günlük, Bay Beidermann ve Kundakçılar, Philip Hotz'un Büyük Öfkesi*.

Fransız yazar Alain Robbe Grillet; *Silgiler, Gözetleyiciler, Kıskançlık, Dehlizde, Buluşma Evi*. İtalyan yazar Umberto Eco; *Gülüin Adı, Foucault Sarkacı*.

Nobel ödüllü Meksikalı şair; *Luna Silvestre, No Passaran, Raiz del Hombre, Piedra del Sol, Salamndra*.

Nobel ödüllü Albert Camus; *Yabancı, Ters Yüz, Düğünler, Yabancı, Sızıp Efsanesi, Anlaşmazlık, Veba, Sıkıyönetim, Doğrular, İsyen Eden İnsan* (Çetişli, 2020: 185-186).

Türk Edebiyatı'nda ise; Orhan Pamuk, Hasan Ali Toptaş, İhsan Oktay Anar, Oğuz Atay, Ferit Edgü, Bilge Karasu...

Kuramsal Açından Postmodernizm Eleştirisi

Modernizm akımının temelinde var olan tekilliğe karşı çoğulculuğu savunan postmodernizm; modernitenin karşıtı olarak değerlendirilen bir akımdır. Söz konusu akım, tek seslilik yerine çok sesliliğe sahip nitelikli edebî eserlerin ortaya konmasında insanlığın önemli bir aşaması olarak görülen postmodernizm, çoğulculuğu yan yana bir arada yaşama hakkı tanımayı esas almaktadır. Bu durum güçlü

ülkelerdeki göçlerle ortaya çıkan birçok sorunun çözümünde kolaylık sağlarken, problemsiz yaşayan fakat güçsüz ülkelerde toplumun çözülmesini hızlandırıcı bir etki yaratması kaçınılmazdır. (Çalışkan, 2022: 329)

Batı'ya, Batı'nın değerlerini bünyesinde taşıyan modernizme köklü bir eleştiri olan Postmodernizm, ya çağdaş, Alman siyaset felsefecisi Jürgen Habermas'ın iddia ettiği gibi, kültür değerlerini yenileyemeyen ve diğer medeniyetlerin üzerinde bu yüzden hegemonya kuramayan Batı medeniyetinin bocalama döneminde batı hegemon kültürünün yerelliklerle devamı, modernizmin uzantısı ya da tamamlanmamış projesidir. Ya da Jameson, Lyotard, Giddens gibi sosyologların tezlerine göre; Batı'nın özür dilemesi, modernizmin aşırılıkların törpülenmesi, baskıcı ve evrensel moderniteye karşı "yerel"in direnişi ve Aydınlanma'nın getirdiği hümanizm, evrensellik, tek tiplilik, nesnellik, akılcılık, bitimsizlik, mükemmelleme ve determinizm gibi kavramlara karşı çıkışın felsefi, sosyolojik ve epistemolojik bir karşı çıkışın ifadesidir (İnaç, 2003: 7-8).

ŞİİR VE ROMANDAN HAREKETLE POSTMODERNİZM ELEŞTİRİSİ

1. Postmodern Şiirin Doğuşu

XXI. yüzyılın şiiri büyük oranda modernliğin burjuva ahlakına, Batı rasyonalizmine, sanayi toplumunun problemlerine, klasik estetik anlayışa getirilen bir tepkinin sonucudur.

Postmodern şiir teriminin ilk defa 1930'larda Federşico de Onis tarafından modernliğin sorgu süreciyle yayılmaya başladığına yönelik düşünceler oldukça fazladır (Anderson, 2009: 10).

Özellikle de Amerikalı Charles Olson'un şiirlerindeki tematik, teknik ve deneysel kırılmalar modern şiirden farklı bir sürece girildiğine işaret eder (Anderson, 2009: 21). Charles Olson'un şiirlerini uzun tutması ve metinlerarasılığa verdiği önem hem dönem içinde şiir türünde meydana gelen farklılığa hem de postmodern şiirin doğuşuna işaret eden değişimlerdir (Mazzaro, 1980: 8).

Postmodern şiiri modern şiirden ayıran belki de en önemli özellik şiirin oyunlaşması, aleladeleştirilmesi ve kutsallığının yıkılmasıdır. Sanat yoluyla sanatın dışında hemen her şeyin sıradanlaştırıldığı "Anything goes!" (Her şey gider/Ne olursa gider) şeklindeki kalıp ifade ise postmodern şiiri klasik ve modern şiir anlayışından ayıran bir başka özelliktir.

Postmodern şiirin eleştirisini yapmadan evvel anlamını ve sebebini, şeklini ve muhtevasını kavramak önemlidir. Bu sebeple postmodern olarak bilinen bir şiir örneği sunmak yerinde olacaktır:

"Modernliğin Yeri Yoktur

Geyikler midir ki?

Bu her gün yeniden yaşayan

Bu aynı dert silsilesi

Bu aynı beyaz porselen vazo sistemine

Saatler geyikler dedim sonra

Ne anlamıştım ben orada

Bilmiyorum boşluk gibi içine düştüğüm şey

Hiçlik gibi ama ben egzistansiyalist olamam

Dedim bir daha

Kadın elini uzatıp

İnce uzun narin ve cafcıflı elini

Geyikler midir

(...)

MODERNSİZ bir çağa

Atılakoydum ben

ÜÇGENSİZ...” (Müldür: 2012: 7)

Örnek olarak verilen şiire sadece bakıldığında bile bir aykırılık, klasik dışında bir şekil olduğu görülmektedir. Şiirde modernliğin yıkımlarından bahseden Lale Müldür, ironik anlatımın yanı sıra şekil bakımından vezinsiz, kafiyesiz serbest şiir özelliklerinin göze çarptığı karmaşık bir biçim kullanmıştır. Şiirdeki belirsizlik, okura sürekli soru sorma ve sıkça kullanılan tekrarlar tükenmişlik ile ilgilidir. Bu ve bunun gibi birçok özelliğiyle şairin bu şiiri postmodern şiir kategorisinde yer almaktadır.

Postmodernist şiirin yüksek kültürle kitle kültürü arasındaki modernist sınırı ortadan kaldırması; dünyanın anlamdan yoksun olması nedeniyle dil oyunlarını ve gösterenleri öncelemesi; çok katlılığın, farklılığın, çoğulluğun, marjinalliğin, olumsuzluğun, temelsizliğin, çeşitliliğin, istikrarsızlığın, belirlenmemişliğin ve heterojenliğin yanında olması; hakikat ile bilimsel bilgiye karşı güvensizlik; “hedeflenmiş derinliksizlik”, gösterenin önceliği tavrı; tarihin yağmalanması, pastiş kullanımının benimsenmesi, türler arasındaki ve şiire seçilen konulardaki sınırı yok etmesi gibi özellikleri, postmodern şiirin temel bazı belirleyicileri olarak gösterilebilmektedir (Tunç, 2021: 7).

Lâle Müldür’ün birçok şiirinde farklı dillerin birlikteliği göze çarpar. Hatta bu şiirlerde hangi dilden olduğunun tespit edilmesi çok zor veya herhangi bir dile ait olmayan, anlamsız sözcükler de bulunmaktadır. Söz konusu duruma örnek verilebilecek en karakteristik şiirlerden biri “*Bilinmedik Bir Dilde Erotik Bir Metin*” başlığını taşımaktadır.

Ay yay yay ayyay ayay

Narançata mara yeremya

Göğ kalkaşa glossolalya

Ora mençeto histerikos

La la la la pozisyon

Eller boş sonunda

p.s.

in the summertime

you’ve got women in your mind

(Müldür, 2020: 185)

Alıntılanan şiir okunduğunda, Türkçe kökenli sözcüklerin bile çok sınırlı sayıda olduğu görülür. Bununla birlikte İspanyolca (naranjada: portakal suyu), Portekizce (ora: şimdi), İbranice (Yeremya: Eski Ahit’teki büyük peygamberlerden biri, mara: güç, acı), Yunanca (glossolalia’yı oluşturan glossa: dil, lalia: konuşma, histerikos: histeri), üretilmiş kelime (kalkan chata - kalkaşa [chata: Slovakça kulübe]) ve son bölümde İngilizce cümleler bulunmaktadır. Söz konusu farklı dillerin eklektik bir şekilde yan yana gelmesi durumunu ise özellikle glossolalia sözcüğü/kavramı merkezinde anlamlandırmak olanaklıdır.

Müldür’ün örnek olarak verilen şiiri tam manasıyla bir postmodern şiir örneğidir. Şiirdeki biçimsizlik, bazı kelimelerin anlamsızlığı ve Türkçe olmayan sözcüklerin kullanılması dikkat çeken özelliklerindendir. Söz konusu şiirde görüldüğü üzere farklı dillerdeki birçok kelimelerin bir frangman olarak eklektik şekilde bir araya gelmesidir.

Şâirin dili, kendini bir yere ait hissedemeyen göçebelik hissiyatı ile uyumludur. Parçalık söz konusudur. Çoğulculuk, kendini bir kişi olarak görememe durumu Müldür'ün röportajlarında da kendi ağzından çıkan ve şiirine yansıyan durumlardır.

Lale Müldür'ün şiirdeki kalıpları yok ederek toplumdaki kuralları ve değerleri de reddettiğine dair bir sonuç çıkarılabilmektedir. Bu durum yabancı olarak kullanılan sözcüklerin anlamlarına bakıldığında ve şâirin yaşamı, ideolojisi ile bağlantı kurulduğunda daha net anlaşılmaktadır.

Verilen örneğin haricinde genel anlamda postmodernist şiirin doğuşunu müjdeleyen ana iki kavramdan bahsedilmektedir; *uzun şiirin yeniden önem kazanması* ve *metinlerarasılık*.

Postmodern şiir, öncü modernist akımlardan devraldığı günlük dilin deformasyonunu daha da ileri götürerek aykırı bir dil meydana getirmişlerdir. Toplumdaki aykırı kişilikleri de şiirlerine ekleyerek ve her türlü farklılığı olumlu karşılayarak şiirlerde çok sesliliği ve çok kültürlülüğü savunmayı tercih etmektedirler. Elbette ki tüm farklılıklara rağmen postmodern şiiri modern şiirden tamamen ayrı görmek doğru karşılanmamaktadır. Nitekim postmodern şiirin kökenine inildiğinde modern şiirinde izlerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Şâirin kaleminde özgür davranması, onu dilediği gibi oynatması günümüz postmodern şiirinin göze çarpan özelliklerindendir.

2. Postmodern Romanın Doğuşu

20. yüzyıl sonrası roman estetiği dış dünyayı olduğu gibi yansıtmaz, dış dünyadan alınan belirli gerçekliklerle iç dünyayı harmanlayarak bir estetik ortaya koyar. Ortaya çıkan bu estetikte yeni bir dünya oluşur, bu dünyada olayları art arda sıralayan mimetik estetiğin içerik öyküleyen kurgu dünyasından tümüyle farklıdır.

Yeni estetiğin postmodernist temsilcisi Susan Sontag “bir konuşma, hareket, davranış ya da nesne en dolaysız, en yararlı, en duyarsız ifade tarzından ya da dünyadaki varoluştan ne zaman belli bir sapma gösterirse, bunlara biçime sahip şeyler gözüyle hem özerk hem de örnek şeyler gözüyle bakabiliriz (Sontag, 1991: 44)” derken yabancılaştırma estetiğini sanatın önkoşulu olarak görür (Ecevit, 2021: 38-39).

20. yüzyılın modernist romancıları yabancılaştırma sanatçısı olarak görülmektedir. Yabancılaştırılan bir estetik üzerine kurulan bu yeni romanda; amaç okuru bilgilendirmek, yo göstermek, ideolojik bir bilinç oluşturmak değildir. Yeni edebiyat ile geleneksel edebiyat arasından görülen en büyük ayrımlardan biri de işte bu muhteva farklarıdır.

Sunduğu anlatılarda yazısını, karakterini ya da mekanını kanıtlamaya zorunlu değildir bu anlayışı benimseyenler. Gerçekliği yansıtmaları onu birebir sunmalarıyla değil yabancılaştırarak yeni kurma yoluyla oluşmaktadır. Modernizmde “ben”i çoğunlukla ikinci plana atan anlatıya karşılık postmodernist eserlerde bu durum “ben”in ön plana çıkartılmasıyla ortaya konulmaktadır.

Postmodern romanın temel özellikleri olarak; “üst kurmaca, çoğulcu bakış açısı ve metinlerarasılık” olarak kabul edilmektedir. Tarihsel durumlara veya olaylara yönelme, kurguda çokça entrika kullanılması ve sırrı ortaya çıkartma gibi eğilimler vurgulanmaktadır.

“Postmodern roman eleştirisi, genel olarak, üst kurmaca, metinler arasılık, çoğulcu bakış açısı gibi bileşenler üzerinde durarak metinsel yapıyı incelemektedir. Fakat Yıldız Ecevit’e göre sürekli aynı öğelerin büyüteç altına alınması, bir yinelenmenin göstergesidir. Geleneksel anlatı metinlerinin hep içerik ve kişiler üzerinde durması yetersiz ise; içeriğin, birey insanın ortadan kalktığı yirminci yüzyıl avangardist anlatı edebiyatı üzerinde çalışan eleştirmenin de her metinde üstkurmaca ve çoğulculuğun izini sürmesi de yetersizdir.” (Narlı, 2009: 123-124).

Postmodernizm bütün farklılıklara tolerans tanır. Onun çoğulculuğu ele alması edebiyata da yansımıştır. Yazar anlatıcı, her türlü meseleye hâkim olan, geçmişini bilen, geleceği sezen biri değildir artık.

Tanrısal konumdan insan kişiliğine bürünmüştür. Bu durum romanlarda ortadan kalkmaktadır. Olayı yaşayan kendi ağzından olayları anlatır. Farklı teknikler romanda kullanılmaya başlanmıştır. *Postmodernizmin* bir diğer özelliği de kurmaca ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar o kurmacayı, o metni nasıl kurduğunu anlatan üst kurmacayı yukarıda vermektedir. O roman nasıl, hangi saatlerde oluşmuş, romanın yazımında geçirdiği süreçleri ortaya koymaktadır. Romancı okuyucuya; bu roman aslında tek bir gerçek değil, şu kurmacalardan geçti, romana bu şekilde yaklaş ve dikkatli ol uyarısı yapmaktadır. Postmodern roman, alışılmış, klasik ölçütleri yıkan yapısıyla devrimcidir. İnovatif tavrıyla yenilikçidir. Romancının dehasının göstergesidir. Romancı kadar okurun da kafa yormasını bekler. “Bilgili” okur ister ve “ampirik” okura kendisini kapatır. Belirli bir bilgi seviyesini şart koşmaktadır. Postmodern romanı postmodern roman yapan metinlerarasılık, üstkurmaca gibi öğeler modernite sonrası yazılmış her romanda mevcut değildir. Bunların dışında (bazıları alt tür) montaj, kolaj, pastiş, parodi, ironi gibi tekniklerde de aynı durum söz konusudur.

Postmodern eleştirinin modernist eleştiriden farkı, postmodernlerde anlamlandırma ediminin yerini *betimleyici* bir yaklaşımın almasıdır. Postmodern eleştirmen daha çok metindeki çoğulcu yapıyı çözümlemekle, metinlerarası boyutu ortaya çıkarmakla yetiniyordur. Bunu yaparken ise *yaratıcıdır*; okuduğu metin üreteceği yazın için malzemedir. Yeni edebiyat, okurun önemli bir konuma sahip olduğu bir ekip çalışması ürünüdür. Ve bu çalışmada önkoşul, tümüyle özgür bırakılmış bir yaratıcılıktır (Ecevit, 2021: 82-83).

Postmodernizm hem Türk hem de dünya edebiyatında etkili olduğundan olumlu ve olumsuz yönleriyle çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Söz konusu çalışmalar neticesinde postmodernizm veya postmodern gelişmelerin ve bu bağlamda gelişen sanat ve edebiyatın hem olumlu hem de olumsuz bir potansiyele sahip olduğu görülmüştür. Onun olumsuz yönlerine dikkati çekenler reddetme, olumlu yönlerine odaklananlar ise kabullenme tavrını benimsemişlerdir (Çalışkan, 2022a: 670).

Çoğulculuğu, birbirinden senteze ulaşan yapı yerine yan yana bir arada yaşama hakkı olarak benimseyen postmodernizm, birçok güçlü ülkelerin göçlerindeki problemlerin çözümüne kolaylık sağlarken, güçsüz ülkelerde toplumun çözülmesini hızlandırıcı bir etki yaratması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Sekülerizm etkisindeki toplumlarda din ve dini duyguların kontrolü gerek bireyleri ve gerekse toplumları kısıtladığından modernizmden sonra postmodernizme yakın davranmayı tercih etmişlerdir. Fakat, postmodern durumun getirileriyle içinden çıkılmaz bir düşünce, tanımlanamaz bir gerçekliğin içinde kalan birey; postmodernizmin aslında modernizmin farklı renkte geliştirilen, arzulanan düşünceleri kendi istekleri doğrultusunda empoze etmek istemelerindeki hareketleri hem toplum hem de sanatçı tarafından eleştirilene” tâbi tutulmuştur (Çalışkan, 2022b: 332).

SONUÇ

Çalışmada ele alınan postmodernizm; kavram, tanım, özellik ve temsilcileri bakımından incelenerek, akıma farklı çerçeveden bakanların görüşleri dile getirilmiştir. Bununla birlikte Türk edebiyatındaki roman ve şiir açısından irdelenmeye çalışılan akımın vurgu yapılan asıl özelliği modernizmin devamı yerine birçok özelliğiyle karşıtı olarak ifade edilmiştir.

Postmodernizm eleştirisinde, edebi tür fark etmeksizin birtakım felsefelere karşı olunması - Marksizm, rasyonalizm, kapitalizm vb.-, çoğulculuktan yana olunması, geçmişle hâl arasında bağları koparmak gibi, bu doğrultuda verilen eserlerde sıkça görülen özelliklerdir. Söz konusu nitelikler çerçevesinde işlenen anlatılarda da postmodernizmi benimseyenler ve karşı çıkanlar tarafından pozitif ve negatif eleştirileri görülmektedir.

Hepsinin yanı sıra verilmiş olan *postmodernizm* kavramının tanımları aslında postmodernizme aykırı olarak yer almaktadır. Sebebi ise postmodernizm algısında *tanımlamak, tarif etmek, tasnif etmek* vb. gibi kavramlara muhalefet edilmesidir. Bu sebeple her ne kadar kavram üzerine tanımlamalar ve özellikle verilse de postmodernizme aykırılığı unutulmamalıdır.

Yapılmaya çalışılan bu inceleme neticesinde, postmodernizm akımının ortaya koyduğu fikirler modernizm çerçevesine sıkışanların kurtulmasıyla farklı bir akım olarak ele alındığı kabul edilebilmektedir. Onun, çoğulculuğu benimsemesi, fikri değil bireyi ana noktaya koyması, anlatılardaki biçimi ve üslubu, gerçekliğin bir nevi sınırlarını aşmasıyla yapı ve düşünce bağlamında diğer akımlardan ayrıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

- Anderson, P. (2009). *Postmodernizm kökenleri* (Çev.: E Gen) (4. Baskı). İletişim.
- Bingöl, U. ve Timur, K. (2016). Postmodern şiir nedir?. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (5), 1288-1304.
- Çalışkan, A. (2022). *Edebiyat bilimi ve modern Türk edebiyatında edebiyat teorisi I-II*. Kurgan Edebiyat.
- Çetişli, İ. (2020). *Batı edebiyatında edebî akımlar* (20. Baskı). Akçağ.
- Doltaş, D. (1999). *Felsefe sözlüğü*. Paradigma.
- Doltaş, D. (2003). *Postmodernizm eleştirisi*, İnkılap.
- Ecevit, Y. (2020) *Türk romanında postmodernist açılımlar*. Everest.
- Gezeci, A. (2006). *Vatan hainliğinden, Nobel fatihliğine: Orhan Pamuk*. Akis Kitap.
- Güven, B. E. (2020). Romanda postmodern öğeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 19 (19), 378-386.
- Huyugüzel, Ö. F. (2019). *Eleştiri terimleri sözlüğü* (2. Baskı). Dergâh.
- İnaç, H. (2003). Makro toplumsal kuramlar açısından postmodern teori. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 8-9.
- Kızılçelik, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. Saray Kitabevi.
- Mazzaro, J. (1980). *Postmodern American poetry*. University of Illinois Press.
- Menteşe B. O. (1992). Sanat'da modernizm'den post-modernizm'e. *Littera*, (3), 237-239.
- Menteşe B. O. (1995). Sanatta ve edebiyatta postmodernizm. *Türk Dili*, (519), 274-277.
- Müldür, L. (2012). *Anne'ye ayetler ve o'nun postmortem alâmetleri*. Yapı Kredi.
- Narlı, M. (2009). Postmodern roman ve modern gerçekliğin yitimi. *Türkbilig Dergisi*, 18 (122-132), 123-124.
- Opperman, S. (1992). Postmodern romanda değişen anlatım biçimi ve "Gerçeklik/yazı" ikilemi. *Littera*, (3), 251-252.
- Ryan, M. (1994). Postmodern siyaset (Çev.: Mehmet Küçük). *Modernite Versus Postmodernite*. Vadi.
- Sağlık, Ş. (2017). Postmodernizmin modern Türk edebiyatındaki üç hali. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2) 14-16.
- Sontag, S. (1991). *Sanatçı: Örnek bir çilekeş* (Biçem üzerine başlıklı makalesinden) (Haz.: Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen). Metis.
- Tunç, G. (2021). Postmodern şiir ve Lâle Müldür'ün şiirlerinde postmodern özellikler. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6 (279-297), 17-19.

Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızlarında Fosil Sözcükler

Akif Hakkı Özkan ^a ^a Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ✉

Makale Bilgisi

Süreç Geçmişi

Geliş:

02.02.2023

Kabul:

18.03.2023

Anahtar Kelimeler:

Türk dili

Kültür

Fosil sözcükler

Gümüşhane

Söz birlikleri

Öz

Dil, toplumu ortak bir çatı altında toplayan, medeniyet inşasının temelinde ve gelişiminde ziyadesiyle mühim bir vazife üstlenen temel yapı taşlarının başında gelmektedir. Nitekim dil, içerisinde doğduğu toplumun sosyolojisi ve morfolojisini bünyesinde barındırmakta, nesiller boyunca aktararak bir kültür havzası meydana getirmektedir. Bu kültür havzasında gezintiye çıkıldığında, toplumun yüzyıllar boyunca süregelen kültürel kodlarının kalıplaşmış söz birliklerinde saklandığını ve işlendiğini görmek mümkündür. Bu bağlamdan hareketle Türkçede var olan söz birliklerinin gerek dil gerekse kültür tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkçede var olan söz birlikleri incelendiğinde kadim bir milletin çağları aşarak günümüze ulaşan ve devamlılığını sürdüren asil bir dünya görüşüdür. Kökleri asırlara uzanan bu milletin söz varlığının da bir o kadar zengin olması gayet tabidir. Ele alınan bu çalışmada, Türkçede var olan söz birliklerinde, tek başlarına kullanım alanı bulunmayan ancak atasözleri, deyimler, ikilemler gibi kalıplaşmış gösterge dizgelerinde yaşayan fosil sözcüklerin Gümüşhane ili ve yöresi ağzlarında yer alan söz birliklerindeki varlıklarının tespiti üzerine gayret sarf edilmiştir. Tespit edilen sözcüklerin Derleme Sözlüğü (DS), Tarama Sözlüğü (TS), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde (ADS) yer alan karşılıklarıyla mukayese edilip, kullanım alanlarının sınırları ana hatlarıyla çizilmeye çalışılmıştır.

* Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi I. Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

©Atıf Bilgisi:

Özkan, A. H. (2023). Gümüşhane ili ve yöresi ağzlarında fosil sözcükler. *Umay*, 1(1), 14-20.

Fossil Words in the Dials of Gümüşhane and its Region

Akif Hakkı Özkan ^a

^a Undergraduate Student, Ondokuz Mayıs University Faculty of Humanities and Social Sciences ✉

Article Information

Article History

Received:

02.02.2023

Accepted:

18.03.2023

Keywords:

Turkish language
culture

fossil words

Gümüşhane

Vocabulary

Abstract

Language is one of the basic building blocks that gather society under a common roof and undertake an essential task in the foundation and development of civilization. As a matter of fact, language embodies the sociology and morphology of the society in which it was born and creates a cultural basin by being transmitted through generations. When you take a stroll in this cultural basin, it is possible to see that the cultural codes of the society, which have continued for centuries, are preserved and processed in stereotypes. Based on this context, it would be appropriate to emphasize how important the vocabulary that exists in Turkish is in terms of both language and cultural history. When the vocabulary existing in Turkish is examined, it would not be wrong to state that an ancient nation has a noble worldview that has survived the ages and has survived to the present day. It is natural that the vocabulary of this nation, whose roots go back centuries, is just as rich. In this study, an effort has been made to determine the existence of fossil words in the vocabulary of Gümüşhane province and its region, which do not have a single usage area in the existing Turkish vocabulary but live in stereotyped sign systems such as proverbs, idioms, and dilemmas. The determined words were compared with their equivalents in the Compilation Dictionary (DS), the Scan Dictionary (TS), and the Dictionary of Proverbs and Idioms (ADS), and the boundaries of their usage areas were tried to be outlined.

* This study was presented as a summary paper at the Ondokuz Mayıs University I. Turkish Language and Literature Student Symposium.

©Cite:

Özkan, A. H. (2023). Fossil words in the dials of Gümüşhane and its region. *Umay*, 1(1), 14-20.

Giriş

“Dil bilimi araştırmalarına göre, her yazı dili, bir ağız temeline dayanır; yani başlangıçta o lehçenin bir ağız durumundadır. Diğer ağızlardan farklı tarafı, kültür ve siyaset merkezlerinde yaşayanlar tarafından kullanıldığı için statü kazanmış olması ya da herhangi bir sebeple imtiyazlı bir konumda bulunmasıdır” (Karahana, 2006: 1). Örneğin İstanbul ağız, önemli kültür ve medeniyet merkezlerinden bir tanesi olan İstanbul’da konuşulduğu için statü kazanmış ve Türkiye Türkçesinin ölçünlü dili haline gelmiştir. İstanbul ağzının ölçünlü dil olması tabi ki kısa bir sürede gerçekleşmemiştir. Yüzyıllar boyunca Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen göçler ve gerçekleşen siyasî-sosyal hareketlilik beraberinde kadim Türkçeyi de bu topraklara taşımış, Anadolu’nun dört bir yanında hayat bulmasına olanak sağlamıştır.

İstanbul ağzının ölçünlü dil olarak kabulü, onun, Türkiye Türkçesinin muhtelif ağızlarının oluşturduğu bir bütüne karşılık getirmektedir. Nitekim “ortak dil ile ağızlar arasındaki ilişki genellikle karşılıklıdır. Ağızlar, ortak dilden aldıkları malzeme ile kelime hazinesini zenginleştirir ve cümle kuruluşunu çeşitlendirirler. Ortak dil ise kelime, ek ve eklerin işlevleri konusunda ağızlardan yararlanır. Bu alış-veriş ile ortak dil, renk, canlılık ve hayata yakınlık kazanır” (Buran, 2004: 80). Böylece bir taraftan ağızların hafızasında yer alan pek çok ses ve şekil özelliği yazı dilinde genelleşme imkânı bulurken, yazı dili de ağızlarda, kısmî de olsa standartlaştırmaya olanak sağlar. “Yazı dilinde unutulup gitmiş birçok ses, ek ve kelimelere ait veriler ağızlarda yaşamaya devam etmektedir. Bu yüzden, dilin tarih içinde geçirdiği değişme ve gelişme süreçlerini tespit etmede ağız metinleri önemli rol oynar. Söz konusu metinlerde dilin çeşitli düzeydeki sorunlarının çözümüne ait veriler bulunmaktadır” (Akar, 2016: 171-172). Bu verileri: “Fonetik veriler; Morfolojik veriler; Leksik veriler; Toponomi ve Etnonomik veriler; Lehçe ve ağız ilişkilerini gösteren veriler; Çeşitli düzeylerdeki dil sorunlarının aydınlatılmasında ağız verileri” (Akar, 2016: 172) şeklinde sıralamak mümkündür.¹ Söz konusu bu verilerin, Türkçenin zenginliğini ve esnek yapısını göstermesi bakımından ziyadesiyle mühim bir vazife icra ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Özellikle, leksik ve dil-lehçe ilişkilerini gösteren unsurların kültürel değişimleri, dil-içi ilişkileri yansıtmaları bakımından ayrı bir öneme sahip olduğunu vurgulamak isabetli olacaktır. Ayrıca bu verilerin terim oluşturma, yeni sözcüklere karşılık bulma gibi yapılan çalışmalarda başvuru kaynağı niteliğini taşıdığını da eklemek fayda sağlayacaktır.

Ağızlar içerisinde yer alan söz birlikleri gerek dil gerekse kültür tarihi açısından oldukça önemlidir. Nitekim bu söz birlikleri, bir milletin çağları aşarak günümüze ulaşan ve devamlılığını sürdüren asil bir dünya görüşüne sahip olduğunu bizlere yansıtmaktadır. Söz birliklerinin sadece dilin işlenişine ve içerisinde doğduğu toplumun hayat tezahürlerine ışık tutmadığı aşikârdır. Muhtelif bölgelerde ve toplumlarda canlılığını sürdüren bu veriler fonetik, morfolojik, leksik vb. unsurları da bünyesinde barındırmaktadır. Dilin, gramer ve etimolojik mahiyeti bağlamında değerlendirilen söz konusu unsurlardan hareketle, tarihî süreç içerisindeki merhaleleri ve dönüşümü üzerine görüşler beyan edilir. Ağızlar içerisinde değişken ve esnek yapılara sahip olan leksik unsurların atasözleri, deyimler, ikilemeler gibi kalıplaşmış söz birliklerinde, eskicil karşılıklarının da yaşama imkânı bulduğunu söylememiz yerinde olacaktır. Eskicil olarak nitelendirdiğimiz bu yapıların, dilin belli bir döneminde kullanıldığı ve zamanla kullanımdan düşerek tek başlarına yaşama imkânı bulamadığını; ancak söz birlikleri içerisinde varlıklarını sürdürdüklerini gözlemlemek mümkündür. “Dilbilim çalışmalarında fosil sözcük olarak tanımlanan böylesi sözler, hafızalarda bir bütün olarak saklanan kalıp ifadelerin kuşatıcı manasından yola çıkılarak anlamlandırılabilir” (Şen, 2022: 360). Bu yapıların, Eski Türkçe Dönemi’nde var olan şekillerini devam ettirmek gibi bir mecburiyete sahip olmadıkları gibi “en karakteristik özellikleri, dilin geçmiş dönemlerinde bağımsız kullanımlara sahipken günümüzde kalıplaşmış söz birliklerine sıkışarak varlık göstermeleridir” (Çolak, 2015: 19).

¹ Detaylı bilgi için bkz. (Akar, 2016)

Bu minvaller üzere ele alınan söz konusu çalışmada, coğrafi ve stratejik olarak İpek Yolu üzerinde bulunması nedeniyle hep bir geçiş bölgesi olarak kullanılmış, ayrıca tarihi süreç içinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarında yer alan söz birliklerindeki fosil sözcüklerin tespiti üzerine gayret sarf edilmiştir. Türkçede fosil sözcüklerin en yoğun olarak rastlandığı söz birliklerinin başında deyimlerin ve ikilemelerin gelmesi hasebiyle ele alınan çalışmada yörenin deyimlerini, ikilemelerini ve söz varlığını derleyen kaynaklar taranarak fosil olduğu yönünde kanaat getirilen sözcükler tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcüklerin *Derleme Sözlüğü*(DS), *Tarama Sözlüğü* (TS), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde (ADS) yer alan karşılıklarıyla mukayese edilip, kullanım alanlarının sınırları ana hatlarıyla çizilmeye çalışılmıştır. Bu gaye kapsamında “Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı” (BULUT, 2018), “Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığında Eski Türkçe Kelimeler” (BULDUK, 2019), “Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkıları” (Bulut, 2018), “Gümüşhane Ağızlarından Derlenmiş Deyimler Üzerine” (COŞAR, 2016), “Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızlarında İkilemeler ve Yinelemeler” (Bulut, 2019) ve “Gümüşhane Halk Kültürü 1-2-3-4-5-6” (Ülker, Yılmaz vd. 2011), “Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları” (SAN, 1990) adlı çalışmalardan istifade edilmiştir.

Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları

Gümüşhane ili ve yöresi ağızları, Leyla Karahan'ın Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması (Karahan, 1996) isimli çalışmasına göre; “Doğu Grubu Ağızları” içerisinde yer almaktadır. Gümüşhane ili ve yöresi ağızları, kendi içinde dört alt gruba ayrılan Doğu Grubu Ağızları içerisinde Kars (Ardahan, Posof hariç), Erzurum merkez, Aşkale, Pasinler, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, Erzincan merkez, Tercan, Çayırlı, Kemah, Refahiye ağızları ile birlikte yer almaktadır (Karahan, 1996: 96). Sınıflandırmaya göre Doğu Grubu Ağızları içerisinde yer alan Gümüşhane ili ve yöresi ağızları, coğrafi konumu münasebetiyle Kuzeydoğu Grubu ağızı özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Gümüşhane ilinin ve Torul ilçesinin söz konusu iki grup arasında bir köprü vazifesi görmesi ve her iki grubun da ağız özelliklerini göstermesi hasebiyle aralarında bir komşuluk bağı kurduğuna değinmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Karahan'ın oluşturduğu tasnifte (Karahan, 1996) 2. alt grubu değerlendirirken Torul (Gümüşhane) ağızının birçok bakımdan grubun genel özelliklerinden ayrıldığına işaret etmektedir (Karahan, 1996: 80).

Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarının, Türkiye Türkçesi ağızları içerisindeki yerinin tespiti noktasında kaleme alınmış olan bir diğer çalışma, eski Gümüşhane milletvekillerinden eğitimci Sabri Özcan San'a aittir. San'ın ilçe ağızlarını temel aldığı sınıflandırması şu şekildedir:

1. Merkez İlçesi Ağızı
2. Bayburt İlçesi Ağızı
3. Kelkit İlçesi Ağızı
4. Şiran İlçesi Ağızı
5. Torul İlçesi Ağızı (San, 1990: 113-114)

Gümüşhane ilinin tam olarak ne zaman kurulduğu ile ilgili tarihsel veriler pek yeterli değildir. Sınırları içinde bol miktarda bulunan gümüş madenlerinden adını alan Gümüşhane ili, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nün sınırları dahilinde, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan Harşit Çayı vadisinde bulunmaktadır. (Bulut, 2019: 2022). Coğrafi olarak İpek Yolu üzerinde konumlanması hasebiyle hep bir geçiş bölgesi olarak kullanılmış ve tarihî süreç içinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. “Gümüşhane ilinin özellikle Trabzon-Erzurum-Tebriz anayolu üzerinde bulunması sosyo-ekonomik olarak önem kazanmasını sağlamıştır. Türklerin XI. yüzyıldan itibaren yoğunlaşan Orta Asya'dan batıya göç hareketlerinin durak yerlerinden birisi de coğrafi konumuna bağlı olarak Gümüşhane olmuştur” (Bulduk, 2019: 53) Bu minval üzere zengin bir dil hafızasına sahip olan Gümüşhane ilinin bünyesinde birçok

arkaik sözcüğün de var olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Nitekim bu zenginlik kadim Türkçenin tarihî serüvenine kapı aralamaya yardımcı olmakta, lehçeler ve ağızlar arasındaki ilişkilerin tespiti noktasında önemli vazifeler üstlenmektedir.

Fosil Sözcükler

Fosil terimi “bir zamanlar kullanılmış olup da günümüzde artık bilinmeyen, çeşitli sebeplerle artık kullanılmayan, bazıları kelime gruplarına sıkıştıkları için varlıklarını devam ettirebilen eski sözbirimler”ine karşılık gelmektedir (Çolak, 2015: 13). Bu kavram, arkaik unsur gibi görünmekle beraber bazı çizgiler dahilinde bu öğelerden ayrılmaktadır. “Eski Türkçedeki biçimleriyle var olmaları gerekmediği gibi en karakteristik özellikleri, dilin geçmiş dönemlerinde bağımsız kullanımlara sahipken günümüzde kalıplaşmış söz birliklerine sıkışarak varlık göstermeleridir” (Çolak, 2015: 19). Örneğin *Bark* kelimesi “ev,çadır,yurt” gibi manaları taşımasıyla Köktürk Türkçesi Dönemi’nde kullanılsa da günümüzde sadece *ev bark* ikilemesi içinde yer almaktadır.

“Fosil kelimelerin, Türkçede tek başına kullanılmaz duruma gelip sadece kalıplaşmış söz birliklerinde varlık göstermesinde çeşitli etkenler rol oynamıştır. Bunlardan birincisi: Türkçe kökenli ya da başka bir dilden alıntı kelimenin –bir zamanlar bağımsız kullanılmış olsa da- çeşitli nedenlerle kullanımdan düşmesi ve içinde yer aldığı kalıplaşmış söz birliğinin yaygınlaşıp hayatta kalmaya devam etmesidir. İkincisi: fosilin ağızlarda yaşayan bir kelime olması ve sadece kalıplaşmış söz birlikleri sayesinde standart dilde varlık gösterebilmesidir” (Çolak, 2015: 19-20).

Fosil sözcüklerin, iletişimin gerçekleşmesi esnasında alıcı ve verici arasında herhangi bir anlaşmazlığa sebebiyet vermemesinin en önemli nedeni, kalıplaşmış söz birliklerinin bir bütün olarak anlamlandırılmasıdır. Hafızada bir bütün olarak muhafaza edilen söz birliklerinin, tek tek bağımsız anlamlarının yerine, tüm öbeğin ortak ve tek bir anlamı karşılaması nedeniyle fosil sözcükler gönderimde bir karışıklığa yol açmaz.

Bulgular

1-Bula: Karmaşık, bulanık.

Alabula: Çok renkli, karışık renkli (DS/I: 167-168).

**Alabula* kilim eskimiş.

2-Bolacı: Cömert kimse.

Bolbolacı: Gereğinden fazla eli bol olan (GKAYA: 440).

3-Çapır: İnce ağaç dalı.

Çaluçapır: Çit, çalı çırpı (DS/II: 1062).

4-Cırım: Küçük parça; yırtılmış, dilinmiş.

Cırımcırım etmek: Parça parça etmek. (DS/III: 931).

5-Dungal: Husye, erkeklik bezi.

Dangaldungal: Gelişi güzel, biçimsiz, kaba saba iş yapmak. (DS/IV: 1359)

*Eyle dangaldungal iş olmaz.

6-Tohuş: Değişim, karşılıklı etkileşim içerisine girme.

Değiştöhuş: Değiş tokuş etmek, değişim (DS/II: 1402).

7-Enneg: Samimi olmayan, itimat edilmeyen kişi.

Ennegdönneg: Bir sözü bir sözüne uymayan, güvenilmeyen (kimse) (GKAYA: 475).

8-Hıldır: Bir gereksinim duyulmayan, bozuk eşya.

Hıldırhışır: Artık işe yaramayan şeyler. (GKAYA: 522).

9-Halın: Uysal, uzlaşmacı kimse.

Hırlı halın: Kolay kolay (DS/III: 2371).

**Adama hırlı halin iş görmezdim ama gene bir adamlığım tuttu.*

10-Fıkı: Sıkı etki, baskı.

Sıhlı fıkı: Candan, çok bağlı dost (DS/V: 3607).

11-Tahlavat: Araç gereçlerin bütünü, tamamı.

Tahımtahlavat: Hepsi birden, bütünü, tamamı (GKAYA: 579).

**Dayıngil tahımtahlavat Giresun'a getdiler.*

12-Yessir: Kurban olma, yolunda feda olma.

Yalın yessir olmah: Aç, çıplak çabalamak, çalışmak. (DS/XI: 4148)

13-Yamalih: Eksik, tamamlanmaya muhtaç iş.

Yarımyamalih: Eksik, özensiz yapılmış, düzensiz (iş için) (DS/VI: 4187).

14-Yaşuk: Tatsız tuzsuz yiyecek, içecek.

Yavanyaşuk: Katkısız, yağsız, tat alma düşünülmeden, karın doyuracak kadar (yemek için) (DS/VI: 4205).

Sonuç

Bir dilin zenginliği bünyesinde barındırdığı sözcük sayısı ile doğru orantılıdır. Sözcüklerin bir dil içinde unutulup kaybolması o dilin hafızasının da yıllar yılı zedelendiğinin bir göstergesidir. Bu noktada ağızlar da unutulmaya yüz tutmuş sözcüklerin son yaşam alanı olarak müracaat edilmesi gereken temel kaynakların başında gelir (Bulduk, 2019: 65). Bu minval üzere ele alınan söz konusu çalışmada Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarında yer alan söz birliklerindeki fosil sözcüklerin varlıklarının tespiti üzerine gayret sarf edilmiştir. Söz konusu unsurların varlığının tespiti noktasında Gümüşhane ili ve yöresi ağızları üzerinde yapılan tüm ağız çalışmaları ve derlemeleri taranmış olup, elde edilen veriler *Derleme Sözlüğü*(DS), *Tarama Sözlüğü* (TS), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde (ADS) yer alan karşılıklarıyla mukayese edilip, kullanım alanlarının sınırları ana hatlarıyla çizilmeye çalışılmıştır.

Kaleme alınan bu çalışmada, yapılan taramalar sonucunda Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarında varlığını sürdüren 14 adet fosil sözcük tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcüklerin hatrı sayılır bir kısmının Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarındaki ikilemeler bünyesinde taşındığı saptanmıştır. Ayrıca yapılan taramalar sonucu ikilemeler içerisinde fosil olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olan 28 adet sözcüğe rastlanmıştır. Rastlanılan sözcüklere, çalışmada belirlenen sınırlar göz önünde bulundurularak yer verilmemiştir.

Söz konusu çalışmada tespit edilen 14 adet fosil sözcüğün 10 adeti *Derleme Sözlüğü*'nde tespit edilirken geri kalan 4 adedi Gümüşhane ili ve yöresi ağızları üzerine yapılmış olan derleme çalışmalarından tespit edilmiştir. Bu minvaller üzere ele alınan çalışmayı değerlendirmek mümkündür.

Kısaltmalar

- DS/I:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü* (1. Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/II:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü* (2. Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/III:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü* (3. Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/IV:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü* (4. Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/V:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü* (5. Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/VI:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü* (6. Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GHK:** Ülker, T., Yılmaz, N., Kazancı, Ş. ve Doğru, E. (2011). *Gümüşhane halk kültürü 1-2-3-4-5-6*. Gündüz Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık.
- GKAYA:** San, S. Ö. (1990). *Gümüşhane kültür araştırmaları ve yöre ağızları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaynaklar

- Akar, A. (2016). Sosyal bilimlerin veri kaynağı olarak ağızlar. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 169-182.
- Bulduk, T. B. (2019). Gümüşhane ili ve yöresi ağızları söz varlığında eski Türkçe kelimeler. *Mavi Atlas*, 7(1), 52-67.
- Bulut, S. (2018). Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarından derleme sözlüğü’ne katkılar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 15(57), 171-190.
- Bulut, S. (2018). *Gümüşhane ili ve yöresi ağızları söz varlığı*. Gazi Kitabevi.
- Bulut, S. (2019). Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarında ikilemeler ve yinelemeler. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 2022-2034). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Buran, A. (2004). 'Konuşma dili-yazı dili ilişkileri ve cumhuriyet devrinde yazı dilinin ağızlardan aldığı kelimeler üzerine bir değerlendirme. *Zeynep Korkmaz Armağanı* (s. 80-102) içinde. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Coşar, A. M. (2016). Gümüşhane ağızlarından derlenmiş deyimler üzerine. *Mavi Atlas*(6), 1-17.
- Çolak, G. (2015). *Türkçede fosil kelimeler*. Grafiker Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2006). Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda yazı dili-ağız ilişkisi. *Turkish Studies*, 1(1), 1-12.
- San, S. Ö. (1990). *Gümüşhane-kültür araştırmaları ve yöre ağızları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şen, S. (2022). Eski Türkçenin fosil sözcükleri. *Yunus Emre-Mehmet Akif Armağanı Türk Dili Araştırmaları-1* (s. 359-369) içinde. Akçağ Yayınları.
- Ülker, T., Yılmaz, N., Kazancı, Ş. ve Doğru, E. (2011). *Gümüşhane halk kültürü*. Gündüz Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık.

Karadeniz’de Şekerleme Geleneği

Tuğçe Yılmaz ^a

^a Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Makale Bilgisi

Süreç Geçmişi
Geliş:
02.02.2023
Kabul:
19.03.2023

Öz

İnsanın hayat serüveni içerisinde belli dönemlerde bireyin konumunun değiştiği görülmekte ve bu değişimler belli geçiş dönemi törenleriyle ele alınmaktadır. Geçiş dönemleri üç önemli aşamadan meydana gelmektedir. Bunlar; doğum, düğün ve ölümdür. Üç evreden oluşan bu geçiş törenlerinde çeşitli tören, ayin vb. uygulamalarla geçiş dönemi törenleri yönetilmektedir. Yapılan törenlerin amacı insanın içinde bulunduğu yeni durumu kültürün kalıplarına göre kutlamak ve kutsamaktır. Geçiş dönemi ritüellerinden birisi olan düğün de hayatın bu önemli aşamasının bir takım ritüel ağlarla örülmüş olduğu görülmektedir. Karadeniz bölgesinde uygulanmakta olan şekerleme geleneği de bu ağlardan biridir. Artvin ve Rize illerinin çeşitli ilçelerinde yaşamakta olduğu bilinen Lazların; düğün, söz vs. gibi geçiş dönemlerini taçlandırmak için kullandıkları bir tür kurabiye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada şekerleme geleneği Karadeniz bölgesinde uygulanmakta olan şekerleme geleneği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Halk bilimi
Şekerleme
Kültür
Düğün
Tören

Confectionery Tradition in the Black Sea

Tuğçe Yılmaz^a

^a Artvin Çoruh University Graduate School of Education ✉

Article Information

Article History

Received:
02.02.2023
Accepted:
19.03.2023

Abstract

It is seen that the status of their daily lives has changed throughout the history of humanity and this status is celebrated with some ceremonies. The transitional phase emerged from three important events. These are birth, wedding, and death. In these transition ceremonies consisting of three phases, transitional ceremonies are held with various ceremonies and rituals. The purpose of the ceremonies is to celebrate and bless the new status of man according to the culture to which it belongs. It has been determined that this important stage of life, which is one of the rituals of the transition period, continues with some traditions. The tradition of confectionery in the Black Sea region is one of these networks. The “şekerleme (confectionery)” is made by Lazish in some parts of Artvin and Rize provinces. It is seen that it is a type of cookie used by the Lazish in transitional ceremonies such as weddings and engagement ceremonies.

Keywords:

Folklore
Şekerleme (confectionery)
Culture
Wedding
Tradition

©Cite:

Yılmaz, T. (2023). Confectionery tradition in the Black Sea. *Umay*, 1(1), 21-26.

Giriş

Folklor, halkın geleneğe bağlı maddi ve manevi kültürünü kendine özgü yöntemlerle derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilimdir (Tan, 1997: 5). Halkbilimini oluşturan unsurlardan biri olan gelenek, bir milletin ilk uygulanişından şu anki zaman dilimine kadar süregelen; halk inançları, geçiş dönemleri olmak üzere bir halka ait unsurlar bütününe karşıl原因 kavramdır. Kültür ise zaman dilimi içerisinde yaşadığı olaylar sonucu ortaya çıkan özelliklerin adıdır. İkisini birbirinden ayıran temel fark, geleneğin inanç yahut davranış temelli olmasıdır. Geleneğin ve kültürün varoluşunu aynı zamanda devamını sağlayan insanoğlu, yaşamı boyunca çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Doğum, evlenme ve ölüm insanlığın geçiş dönemi faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılmaktadır. Üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlem barındırmaktadır (Artun, 2011: 160).

Doğum, her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Doğum kadına duyulan toplumsal saygınlığı arttırmakta ve bu onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırmaktadır. Erkek ise "evlat sahibi" olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostların ve akrabaların arasında saygınlık kazanmasına vesile olmaktadır (Artun, 2011: 161). Aynı zamanda Türk halk kültüründe, ailenin çocuk sahibi olmaması yakınlarınca küçümsenmesi gibi erkeğin de aynı biçimde küçümsenmesi, çevreden gelen baskının bir nedenidir (Artun, 2011: 161). Dede Korkut Hikâyelerinde de karşımıza çıkmakta olan soy sürmenin önemi Bayındır Han'ın toyunda beylerin oturacağı yerlerin çocuk sahibi olmalarına göre seçilmesinden anlaşılmaktadır. “ Bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuş idi. Kimün ki oğlı kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altın döşen, kara koyun yahnısından önine getirün, yir ise yisün yimez ise tursun gitsün dimiş idi. Oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayupdur.” (Ergin, 1989: 78).

Dede Korkut Hikâyelerinde karşımıza çıkmakta olan bir diğer geçiş dönemi işareti ise düğün, evlenmedir. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinde: “Yarenler atam öldi men kaldum, yirin yurdın tutdum, yarınki gün men ölem oğlum kala, bundana yigregi yohdur ki gözüm görüriken gel seni ivereyim didi.” (Ergin, 1989: 185). Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinde babanın oğlunu evlendirip soyunu devam ettirmek istemesi günümüzde de devam etmekte olan bir durumdur. Çünkü düğün, toplumsal bir olaydır (Artun, 2011: 198). Düğün töreni, her iki ailenin de geleneklerine uygun bir biçimde yapılmaktadır. Kutsal bir mahiyet taşımakta olan düğün; oğlanın askerliği, oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çeyizi tamamlayamaması gibi nedenlerle gecikebilmektedir (Boratav, 1984: 176).

Düğün töreni uygulamaları bölgelerarası farklılık taşımaktadır. Anadolu’da düğünler genellikle sonbaharda harman işlerinin bitmesinden sonra yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin kuzeydoğusu başta olmak üzere çeşitli il ve ilçelerine yayılmış biçimde yaşayan Lazların, düğün töreninde şekerleme geleneği görülmektedir.

Şekerleme geleneğini icra eden etnik Laz etnik toplumunu; Rize’nin Pazar ilçesinden Sarp sınır kapısına kadar olan ve hatta Gürcistan’ın belli başlı köylerinde yaşayan, anadili Lazca olan grubu temsil etmektedir. Bu terimle ilgili olarak: “Laz teriminin, antik çağda doğu Karadeniz bölgesi kültürünü tanımlamak için kullanılan Kolhi teriminden geldiği görülmektedir. Bu terim, Bizans dönemiyle birlikte yerini Lazi terimine bırakmıştır.” (Zehiroğlu, 2000:11). Türkiye’nin kuzeydoğusunda Laz olarak adlandırılmakta olan bu etnik topluluğun ritüellerden biri olan şekerleme geleneği Artvin’in Arhavi ilçesi merkez alınarak makaleye konu edilmiştir.

Şekerleme Geleneği

Anadolu'da anlatılan menkıbelerde, efsanelerde, yadır, türbe ziyaretlerinde, mevsimlik törenlerde, hayatın geçiş dönemleri inanış ve pratiklerinde, çeşitli törenlerde vd. birçok eski inanışın bütün canlılığıyla yaşadığını görölmektedir (Artun 2011: 106). Geçiş dönemi pratikleri, adet ve inanmanın insan üzerindeki etkisiyle beraber nesiller boyunca aktarımını sağlamıştır. Doğum, evlenme ve ölüml üç ana geçiş dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen üç ana geçiş dönemi de kendi içerisinde dallanarak; sünnel düğünü, kına, asker eğlencesi vb. geçiş dönemlerini oluşturmaktadır.

Yöre halkının düğün, söz, nişan vb. gibi özel günlerinde bir araya gelerek davetli sayısına göre şekerleme yaptığı bilinmektedir. Çünkü şekerleme, tanışma aşamasından evlilik törenine değin geçiş töreninin ayrılmaz bir parçasıdır. Çiftlerin bu mutlu gününde ağız tatlılığı olsun isteyen aileler, bunu sembolik anlamda şekerleme geleneği ile ifade edilmektedir. Şekerleme geleneğini bilen ancak tarife hâkim olmayan bireylerin şekerleme tarifini bilen aynı zamanda şeklini vermeyi başaran biriyle gerek bir ücret mukabilinde gerekse herhangi bir beklenti gütmeksizin şekerleme yaptırdığı bilinmektedir. Aile büyükleri tarafından damat ve ailesi geleceği zaman tatlı yiyelim tatlı konuşalım manasında yapılmakta olan şekerleme, kız isteme törenin ardından kızın ailesi tarafından damadın ailesine ziyarete giderken ikram olarak götürölmektedir. Bu gelenekte ağız tatlılığının ömür boyu sürecekl bir izdivacı gerektirmesi, şeker gibi olma büyüüdür. Gelinin damat evine gelmesinin tersi durumunda da şekerleme ikram olarak götürölmektedir. Bunun yanı sıra yöre halkının düğünlerinde *Damat Bağlama* adı verilmekte olan işlem öncesinde damadın kaynanasının horon halkasında erkeklere şekerlemenin dağıtıldığı bilinmektedir. Damat bağlama işlemi sırasında horon halkasında bulunan bireyler ritüelin bir parçası haline gelmiş olan birtakım sözleri dile getirmektedir. Yöre halkına has kullanılmakta olan bu sözcükler; nusa(gelin), sica(damat), coxo gedvalu(söz kesme) şeklindedir.

24

Şekerlemenin yapımında kullanılan ürünlerin çok çeşitli olmaması ve uzun süre dayanıklı olması vb. nedenlerden ötürü tercih edilen şekerleme; un, şeker ve bitkisel yağ üçlüsü ile yapılmaktadır. Bir birim su bardağı şekere karşılık iki birim su bardağı un konularak yapılan bu tarifte ilk olarak bir birim bardak şeker ile doğru orantılı olacak derecede bitkisel yağ homojen bir kıvam alana kadar yoğrulmaktadır ancak burada önemli bir husus söz konusudur ki bu yoğurma kabıyla ilgilidir. Yoğrulma işleminin yapılacağı kap çelik, metal veya bakır içerikli materyal olmamalıdır. Sözü edinilen materyaller yerine hamurun dokusunu bozmayacak cam, plastik vb. kaplar tercih edilmelidir. Yapılan yoğurma işlemi sonrasında iki birim oranında un konularak yoğurma işlemine devam edilmektedir. Kulak memesi kıvamını alan karışımdan bir ceviz boyutunda ele alınarak avuç içine yerleştirilmektedir. Diğer el ise su bardağı tutar vaziyette benzer bir şekle getirerek hamur avcun içine alınmaktadır. Bu işlem sonrasında avuç içerisinde daireler çizen şekerleme hamurunun tabanı oval bir şekil alırken üst kısmı kubbeleşmiş olacaktır. Şekil verme işlemi tamamlanan şekerlemelerinin son işlemi ise bir bıçak yardımıyla kubbelerine çizik atılmasıdır. Bu işlemin ardından 170 derecede alt üst açık ayarda 15-20 dakika süresi aralığında üstü al al olana kadar pişirilmektedir.

ŞEKİL 1: Şekerlemenin Pişirme Aşaması**ŞEKİL 2:** Sunuma/Dağıtıma Hazır Şekerleme

Sonuç

“Karadeniz’de Şekerleme Geleneği” adlı çalışmada performans teori kuram yöntemi merkez alınarak yapılan çalışmada, Karadeniz bölgesinde yaşamını sürdüren etnik grup olan Lazların ritüelleşmiş bir geleneği ele alınmaktadır. Giriş riti olarak karşımıza çıkmakta olan evlilik ile beraber bireyin var olan toplumsal rolünden çıkarak başka bir role geçmesidir. Sahip olduğu rolden çıkan ve farklı bir role giren bireyin bulunduğu bağlama göre; düğün, gelenek ve görenekleri yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Çalışmanın konusu olan “şekerleme” Laz toplumunda giriş ritini simgelemektedir. Evlilik ile bir araya gelen iki farklı aile kültürde bir arada yaşama ve paylaşma isteğinin göstergelerinden biri olarak görülmektedir. Laz etnik grubunun uygulanmakta olduğu şekerleme geleneği; eğlence havası içerisinde gerçekleşen düğünlere katılım ve bu isteğin bir belirtisi olarak toplumda her sınıftan insanın bir araya geldiği alanlara dönüşmesi ile birleştirici bir rol gütmektedir.

Yöre halkı sayesinde nesiller boyunca aktarımının sağlanan şekerleme daha çok geçiş dönemi olarak adlandırılmakta olan düğün ve alt dallarını oluşturan; nişan, kız isteme vb. durumlarda tatlı yiyelim tatlı konuşalım mantığı ile hazırlandığı düşünülmektedir. Gelinin ailesi tarafından hazırlanan şekerleme, yöre halkı tarafından klasikleşmiş kalıplarla icra edilmektedir. Ağızda dağılan, aşırı sert olan şekerleme başarılı bir şekerleme olarak görülmekteyken, aşırı sert ve yenmesi güç olan şekerleme halk tarafından başarısız

görülmektedir. Evlilik merasimlerinde düzenlenen eğlence ve şekerleme, halkı gündelik hayatın yükünden uzaklaştırması ve yaşam enerjisi kazandırması açısından önemlidir. Düğün sırasında ikram edilen şekerleme ile birlikte evliliğin ömür boyu ağızda şekerin bıraktığı tat gibi güzel sürmesi temenni edilmektedir.

Kaynaklar

- Akgün, E. (2008). *Türk dünyasında din ve gelenek üzerine Şamanizm, Burhanizm ve Yesevilik*. Doğu Kütüphanesi.
- Aksamaz, A. İ. (1995). Lazlar. *Birikim Dergisi*, (71-72).
(<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-71-72-mart-nisan-1995/2270/lazlar/4980>) [Erişim tarihi: 22.12.2022].
- Artun, E. (2011). *Halkbilimi*. Karahan Kitabevi.
- Avcı, İ. (1 Mayıs 2020). “Lazlar kimdir?”, Laz Enstitüsü.
(<https://www.lazenstitu.com/lazlar-kimdir/>) [Erişim tarihi: 19.12.2022].
- Avcı, İsmail (13 Mayıs 2020). “Laz folkloründe düğün ve düğünle ilgili ritüeller”, Laz Enstitüsü.
(<https://www.lazenstitu.com/laz-folklorunde-dugun-ve-dugunle-ilgili-ritueller/>) [Erişim tarihi: 19.12.2022].
- Avcı, İ. (2002). *Lazlarda sosyokültürel değişim* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balaman, A. R. (1973). *Gelenekler, töre ve törenler*. Betim Yayınları.
- Bars, M. E. (2015). William Bascom’un “Folklorun dört işlevi” ışığında Nasrettin hoca fıkraları üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 14(4), 149-166.
- Başgöz, İ. (Bahar 1998). Dede Korkut Destan’ında epitetler. *Millî Folklor Dergisi*, 5 (37), 35- 42.
- Berber, O. (2009). Türk kültüründe eğlence ve birlik unsuru olarak düğünler. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 1-10.
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat I*. Adam Yayıncılık.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut kitabı I-II*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Ersoy, R. (2006). Ritüellerin oluşum süreci. *Millî Folklor*, 2006, 9(69), 129-139.
- İvgin, H. (1996). *Türk halk bilimi ve halk edebiyatında*. Akar Ofset.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Dergisi*, (21), 227-325.
- Mutluay, R. (1976). *50 yılın Türk edebiyatı*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tan, N. (1997). *Folklor*. Kitap Matbaacılık.
- Turan, Ş. (2014). *Türk kültür tarihi*. Bilgi Kitabevi.

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Ordu Salnamesi 1330 (1914 Ordu Yıllığı)

Mustafa Ay^a

^a Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Makale Bilgisi

Süreç Geçmişi

Geliş:

09.03.2023

Kabul:

18.03.2023

Anahtar Kelimeler:

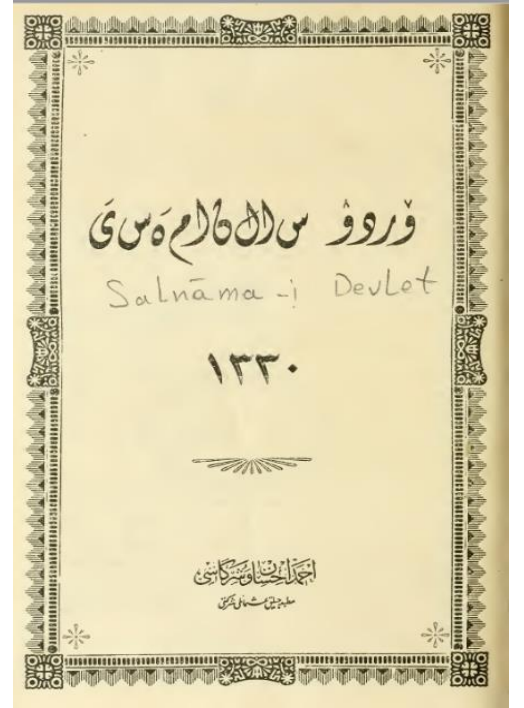
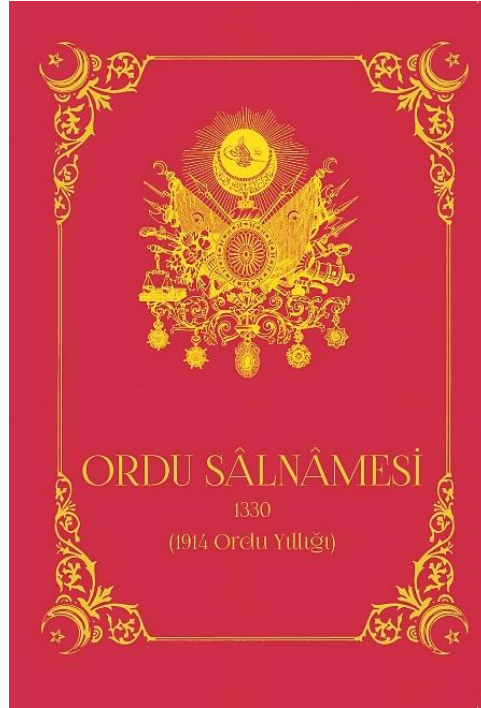
Osmanlı Devleti

Türk Ordusu

1330 Salnamesi

1914 Yıllığı

Enverî yazı

©Atıf Bilgisi:

Ay, M. (2023). Kitap tanıtım ve değerlendirme: Ordu salnamesi 1330 (1914 ordu yıllığı). *Umay*, 1(1), 27-30.

Book Introduction and Review: Ordu Salnamesi 1330 (1914 Ordu Yıllığı)

Mustafa Ay^a

^a Res. Assist., Ondokuz Mayıs University Faculty of Humanities and Social Sciences ✉

Article Information

Article History

Received:

09.03.2023

Accepted:

20.03.2023

Keywords:

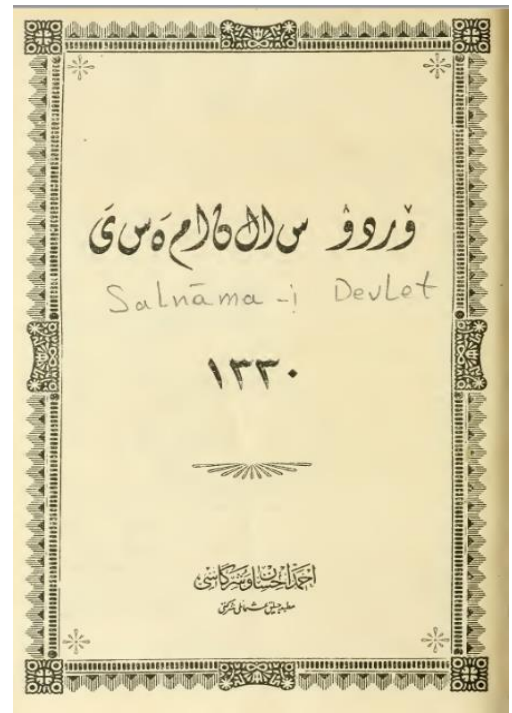
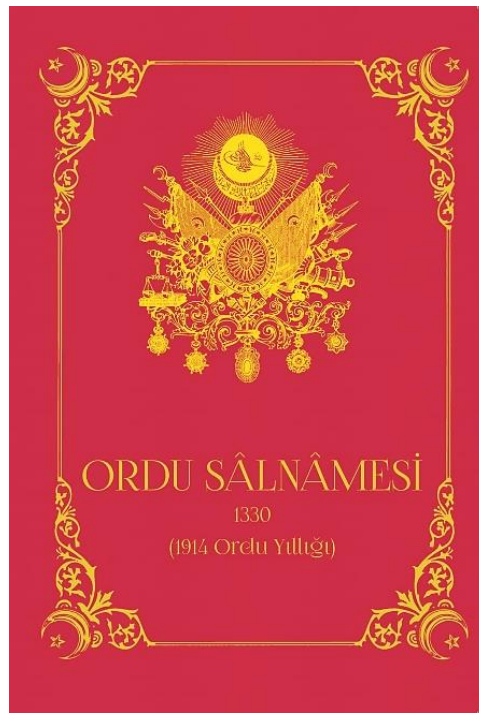
Ottoman Empire

Turkish army

1330 Almanac

1914 Almanac

Enverî Type

©Cite:

Ay, M. (2023). Book introduction and review: Ordu salnamesi 1330 (1914 ordu yıllığı). *Umay*, 1(1), 27-30.

Enver, B., Tekgöz, H. ve Gül E. (2022). *Ordu Salnamesi 1330 (1914 Ordu Yıllığı)*. Koç Vakfı Yayınları. İstanbul. (ISBN: 978-625-00-9015-2). 861 s.

Salnameler, Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin mülkiye, askeriye ve ilmiye sınıflarının idari teşkilâtları ve bu teşkilatlar içinde yer alan makamlar ve memuriyet sahiplerinin isimleri gibi bilgileri içeren devlet yıllıklarıdır. Resmi salnameler devlet, nezaret ve vilayet salnameleri olarak üç alanda hazırlanmıştır. İlki 1847 yılında Ahmet Vefik Paşa tarafından *Salname-i Devlet-i Osmaniye* adıyla hazırlanmıştır. Resmi salnamelerin yanında özel salnameler de yazılmıştır. Salnamelerin hazırlanışı cumhuriyetle beraber “devlet yıllığı” adıyla 1941'e kadar devam etmiştir.

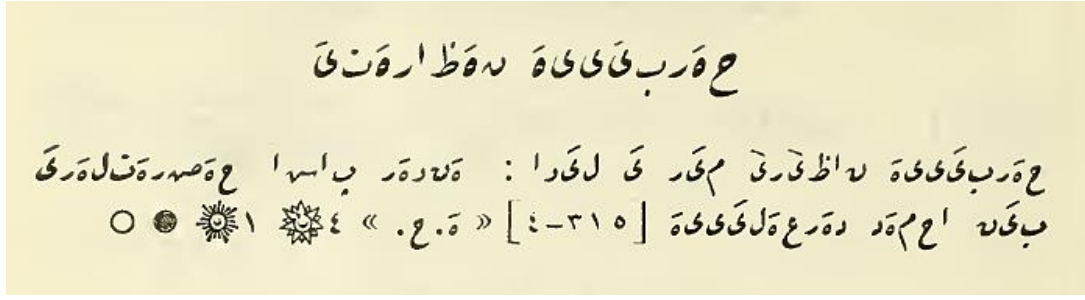
Harbiye Nezareti tarafından 1914 yılında hazırlanan Ordu Salnamesi de bu doğrultuda kaleme alınmıştır ve dönemin Harbiye Nezareti, Ordu müfettişlikleri ve askeri sınıfları hakkında bilgiler içermektedir. Ancak bu salnameyi kendine has kılan özelliği, yazıldığı alfabedir. 1914 Ordu Salnamesinde, “Enverî yazı, Enver Paşa yazısı, hatt-ı cedit, hatt-ı Enverî, ordu elifbası” gibi isimlerle de anılan, Enver Paşa tarafından uygulamaya konan ve “hurûf-ı munfasıla” (ayrık harfler) olarak adlandırılan alfabe kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Arap alfabesinin Türkçenin ses özelliklerini karşılamakta yetersiz kaldığı ve alfabe üzerinde ıslahat yapılması gerektiği tartışmaları başlamıştır. Bu tartışmalarda, harflerin ayrık yazılması gerektiği görüşünü 1862 yılında ilk öne süren, bir dönem Maarif Vekilliği de yapmış olan Münif Paşa'dır. Enver Paşa, yazılış ve okunuşu basitleştirmek ve iletişimi kolaylaştırmak amacıyla her sese bir harf ilkesiyle hareket ederek alfabe üzerinde değişiklikler yapmış ve harflerin başta-ortada-sonda yazılış biçimlerini kaldırarak birleştirilmeden yazılan bir alfabe sistemi geliştirmiştir. Hicrî 1330, miladî 1914 yılında hazırlanan Ordu Salnamesi de bu anlayışa uygun olarak ayrık harflerle kaleme alınmıştır.

Burak Enver, Hayri Tekgöz ve Emre Gül tarafından yayına hazırlanan 1914 Ordu Salnamesi, 861 sayfadan oluşmakta, başlıksız olarak yer alan “Giriş” ve “Ordu Salnamesi 1330” başlığı altında verilen tercüme bölümlerinden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Salname ve Ordu Elifbası, salnamede kullanılan kısaltmalar, salnamede geçen nişan ve madalyalar, salnamedeki kişi adları, unvan, rütbe, makam ve kelimelerin yazımları, salnamedeki düzeltmeler ve düzeltme yapan kişilerin rütbe, makam ve kelimelerin yazımı listesi (1), salnamede geçen yer adlarının yazımı, salnamedeki düzeltmeler ve düzeltme yapan kişilerin rütbe, makam ve kelimelerin yazımı listesi (2) yer almaktadır.

Tercüme bölümünde ise özgün salnamede 17 bölümde sunulan; 1)Yâverân, 2) Harbiyye Nezareti, 3) Ordu Müfettişlikleri, 4) Kolordular ve Fırkalar, 5) Müstakil (‘Asîr ve Hicâz) Fırka Hey’eti, 6) Piyâde Alayları, 7) ‘Asîr ve Hicâz Fırka Piyâdeleri, 8) Süvârî, 9) Sahrâ Topçu Alayları, 10) Mevâki‘-i Müstahkeme, 11) Kıta‘ât-ı Fenniyye, 12) Meclis-i Millî Kumandanlığı, 13) Mekâtib, 14) Hastahâneler, 15) İ‘mâlât-ı Harbiyye, 16) ‘Umûm Jandarma Kumandanlığı, 17) Fihrist başlıkları yer almaktadır.

Özgün salnamede bölümler içerisinde başlıklar halinde makamlar, ilgili makamlar dâhilindeki kişiler, bu kişilerin kimlik ve madalya bilgileri yer almaktadır. Salnamenin tercüme yayınında ise bu bilgiler, transkripsiyon harfleriyle aktarılmış, ilgili madalya ve nişanlara ise baş harflerinin kısaltmasıyla yer verilmiştir.

Örneğin Enver Paşa'nın bilgilerinin yer aldığı kısmın özgün salname ve tercüme yayınındaki karşılaştırması şu şekildedir:

HARBIYYE NEZÂRETİ

Harbiyye Nâzırı Mirlivâ: Enver Paşa

Hazretleri Bin Ahmed Der'aliyye [315-4]

<<E. H.>> 4on, 1mn, alm, glm,

Eser, Harbiye Nezareti tarafından 1914 yılında hazırlanan salnamenin tercümesi olması yönünden değer kazanmakla birlikte yayının önemini artıran başka bir unsur da Enver Paşa tarafından tatbikine öncülük edilen ve Harbiye Nezareti dâhilinde kısa bir dönemde uygulama sahasına konan hurûf-ı munfasıla üzerine yapılmış bir yayın olmasıdır. 12 Mart 1914 - 10 Ağustos 1914 tarihlerinde sayılı eserde kullanılan ve ardından uygulamadan kalkan Enverî alfabe üzerine yapılmış çalışmalar günümüzde oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu eser aynı zamanda Enverî alfabe hakkında hazırlanmış bir yayın olmakla birlikte Türk yazı tarihine de katkı sunan bir eser mahiyetindedir. Ayrıca tercümesi yapılan salname, birinci cihan harbinden evvel hazırlanmış olmasından ötürü savaşta şehit ve gazi olan zabitan ve askerlerimizin künyelerini içermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Aydın, B. (2009). Salnâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36 (s. 51-54). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/salname>
- Karakuş, S. E. (2018). Enver Paşa'nın alfabe ve yazı denemesi: Ordu elifbası. *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 443-484.
- Palalı, İ. (2010). Osmanlı salnameleri ve tarih araştırmalarındaki kaynak olarak önemi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (23), 1-13.
- Ulu, C. (2014). Osmanlıda alfabe tartışmaları ve Latin alfabesinin kabulü sürecinde Mustafa Kemal'in çıktığı yurt gezileri: Tekirdağ örneği. *Tarih Araştırmaları*, 33(55), 277-302.

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Türk Mitolojisi Atlası

Ecem Civelek ^a

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Makale Bilgisi

Süreç Geçmişi

Geliş:

16.02.2023

Kabul:

20.03.2023

Anahtar Kelimeler:

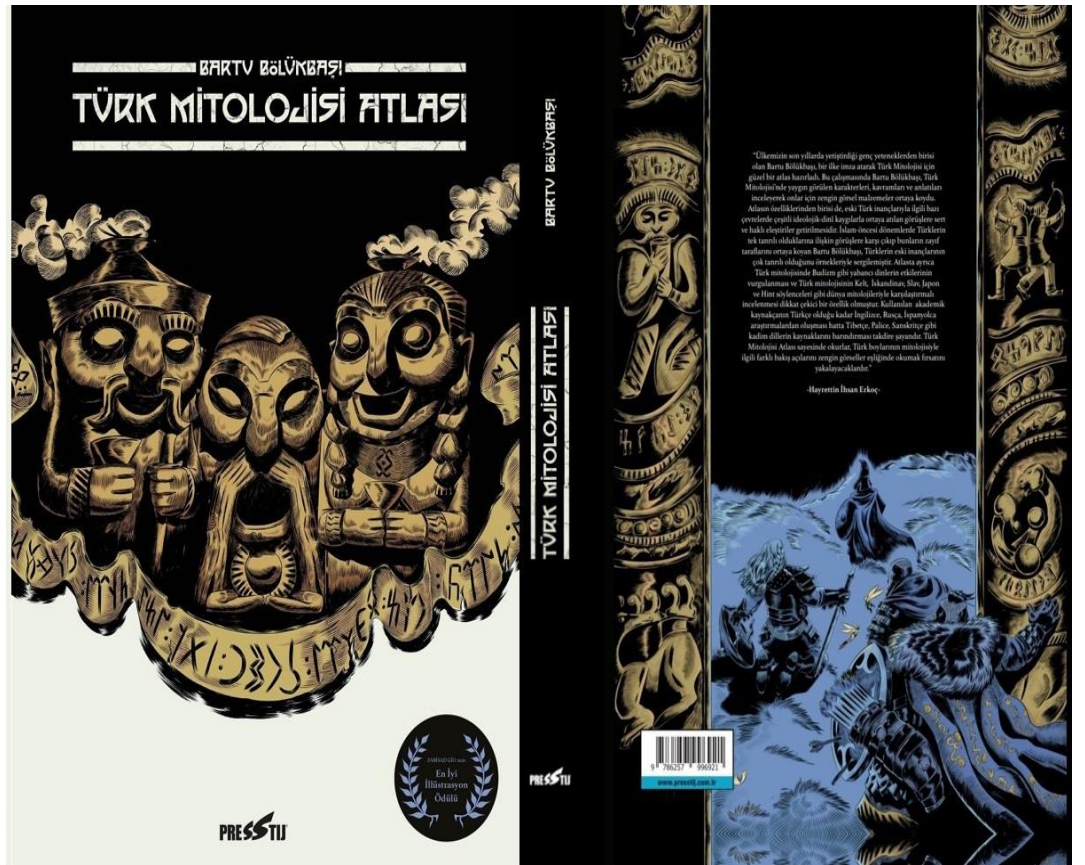
Halk Bilimi

Türk Mitolojisi

Mitoloji Atlası

Bartu Bölükbaşı

Türk Hümanizması

©Atıf Bilgisi:

Civelek, E. (2023). Kitap tanıtım ve değerlendirme: Türk mitolojisi atlası. *Umay*, 1(1), 31-36.

Book Introduction and Review: Türk Mitolojisi Atlası

Ecem Civelek ^a

^a Undergraduate Student, Karadeniz Technical University, Institute of Social Sciences

Article Information

Article History

Received:

16.02.2023

Accepted:

20.03.2023

Keywords:

Folklore

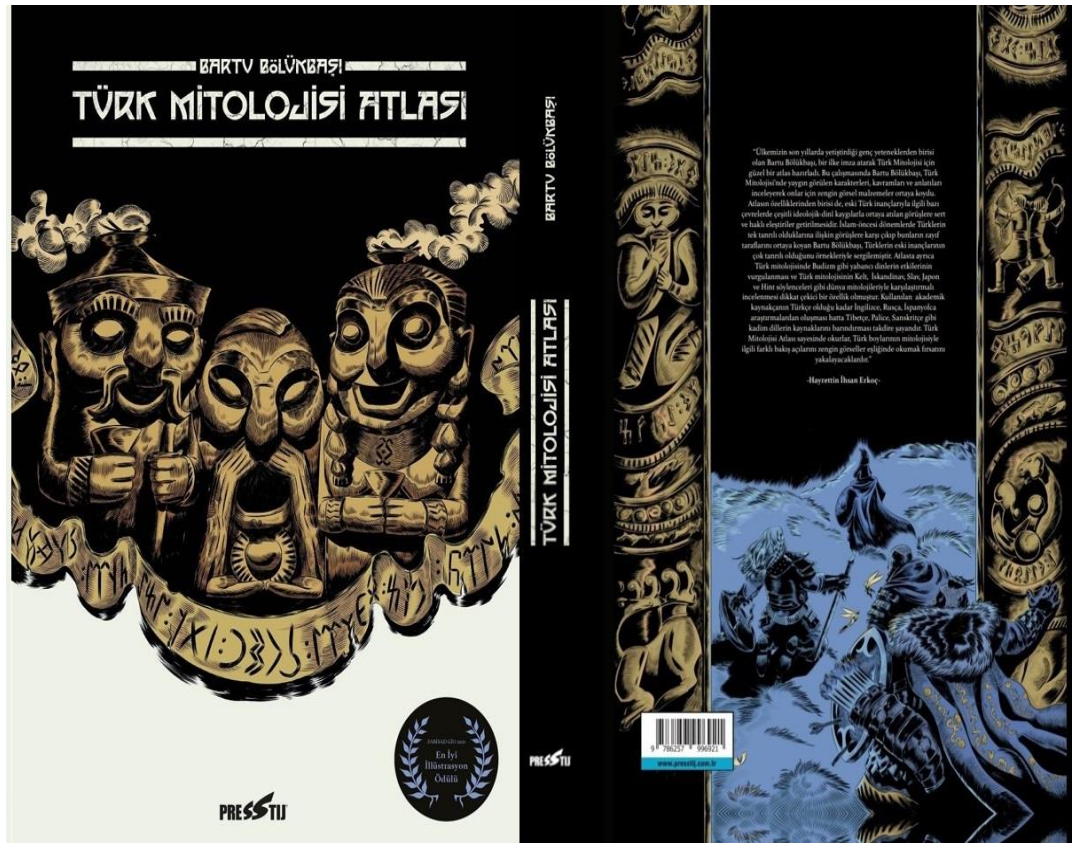
Turkish Mythology

Mythology Atlas

Bartu Bölükbaşı

Turkish Humanism

Abstract

©Cite:

Civelek, E. (2023). Book introduction and review: Türk mitolojisi atlası. *Umay*, 1(1), 31-36.

Bölükbaşı, Bartu (2022). Türk Mitolojisi Atlası, İzmit, Prestij Yayınları, 384 s. [ISBN: 978-625-7543-69-9].

Günümüzde Türklük bilimi ile ilgili pek çok araştırma yapıldığı ve yeni eserler ortaya koyulduğu gözden kaçmamaktadır. Türk mitolojisi, araştırmacılara oldukça zengin bir araştırma alanı sağlamaktadır. Ancak “mitoloji” denildiği zaman birçok kişinin aklına hemen Yunan mitolojisi gelmektedir. Bu nedenle bu çalışma alandaki diğer bütün çalışmalar gibi Türk mitolojisini ön plana çıkarma yolunda güzel bir adım olmuştur.

Bu çalışmada, Bartu Bölükbaşı’nın hem yazar hem çizer hem de renklendirme işlerinde kendisinin yer aldığı *Türk Mitolojisi Atlası* adlı çalışmasının tanıtımı ve değerlendirmesi yapılacaktır. Bartu Bölükbaşı’nın imzasını taşıyan bu çalışmanın editörlüğünü Derviş Sağırürgen yapmıştır. Eserin kitap tasarımını ve grafik tasarımını ise Dilan Aydan Aydın yapmıştır.

Mitolojik anlatıları diğer anlatılardan ayıran noktanın, bu anlatıların kutsal olarak kabul edilmesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu anlatıların bilimsel bir şekilde ele alınması, araştırılmasıyla birlikte mitoloji adı verilen bilim dalı ortaya çıkmıştır (Bolle, 2005, 6359). Mitoloji, kökeni itibarıyla Yunan kültürü ile özdeşleşmektedir. Ancak bu kültüre ait mitolojinin pek çok unsurunu diğer milletlere ait mitolojilerde de benzer şekillerde görmekteyiz. Söz konusu bu durum mitoloji araştırmacılarını ‘insanlığın ortak bilincinin varlığı’ düşüncesine ulaştırmıştır. Amerikalı Joseph Campbell’e göre mitler insanlığın ortak bilincini ortaya koymasıyla evrensel bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda Campbell, ortak temaların farklı işlenmesinin sebebinin ise toplumların sahip olduğu sosyo-ekonomik şartlara bağlamıştır (Batuk, 2003). Bu düşünceyi destekler bir şekilde Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi I* adlı kitabının ön sözünde, kavimlerin mitolojisi her kavmin etnik özellikleri ile bağdaşmış durumdadır, ifadesini kullanmaktadır. (Bayat, 2007.) Bütün bunları düşündüğümüzde Türk mitolojisi, Türk kültürünün en değerli hazinesi ve temel taşı oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında mitoloji geçmişten geleceğe uzanan bir köprü görevi görmektedir.

Mitoloji kelimesinin birçok tanımı bulunmakla birlikte TDK sözlüğünde “bir ulusa, bir dine özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada ‘özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait’ ifadesine dikkat etmek gerekmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde dahi Türk mitolojisi arka plana atılmış gibi gözükmektedir. Ancak bunun nedeni Türk mitolojisinin diğer milletlerin mitolojileriyle aynı zenginliğe sahip olmaması değildir. Benim fikrimce bunun nedeni; bizim kendi mitolojik kahramanlarımızı, hikayelerimizi tabir-i caizse diğer milletler gibi pazarlayamıyor olmamız ve kendi mitlerimize tam olarak hâkim olmamamızdır. Türk mitolojisinin tanıtımı ve önem kazandırılması ise bu çalışmada inceleyeceğimiz Türk mitolojisi Atlası gibi eserler sayesinde olacaktır.

Çalışma, mitolojinin ne olduğu sorusundan başlayarak Türk mitolojisinin yükseliş ve çöküşüne kadar toplam on beş bölümden oluşmaktadır. “*Mitoloji Nedir?*” başlıklı ilk bölümde Bölükbaşı mitoloji kelimesinin kökeninden başlamış ancak sonrasında mitolojinin nasıl tanımlanacağından ziyade mitolojinin tarihteki konumuna bakmanın, mitolojinin işlevselliği açısından daha kapsamlı olacağına karar vermiş ve bölüme bu şekilde devam etmiştir.

İkinci bölüm “*Homo Sapiens Belleğinin Aynası: Arketipler*” adını taşımaktadır. Bu bölümde yazar İsviçreli psikanalist Carl Gustav Jung’un çalışmasından hareketle arketipleri açıklamış ve dünya mitolojilerinin ortaklaşmışından bahsetmiştir. Bu bölüm, mitolojinin insanlığın ortak mirası haline gelmesine odaklanan bir bölüm olmuştur.

Mitolojinin kökeninden başlayarak yavaş yavaş Türk mitolojisine doğru ilerleyen çalışmanın üçüncü bölümü “*Mitolojik Soy Ağacı: Doğu ve Batı Mitolojileri*” adındadır. Bu bölümde mitoloji bilimci Joseph Campbell’in tüm mitolojik panteonları ortak mitoloji ağacında birleştirmesinden yola çıkılarak mitolojinin

ana iki kola ayrıldığı ve bu kolların Batı ve Doğu mitolojileri olduğundan söz edilmektedir. Bu kolların ortaya atılışından ve bu kollara dahil olan mitolojilerden bahsedilerek zenginleştirilen bölüm okuyucunun zihninde mitoloji kavramını iyice belirginleştirmektedir.

“*Tayganın Gizemli Çocukları: Türkler*” adını taşıyan dördüncü bölüm ilk Türklerin yaşayış biçimlerinden başlayarak Şamanizm ile tanışmalarına doğru bir yol izlemektedir. Türklerin yabancı dinlerin etkisine girse de eski dinlerinin ritüellerini yeni dinlerinin içerisinde yaşattığından bahsederek aslında Türk mitoloji ve kültürünün birikimli bir şekilde iç içe geçerek günümüze ulaştığından bahsetmektedir.

Bir önceki bölümde Şamanizm ile girişi yapılan Türkler ve din konusu beşinci bölüme ana başlık olmuş ve “*Eski Türk Dini Üstüne Kabak Tadı Veren Tartışmalar*” adını almıştır. Eski Türk dininin niteliğine dair tartışmaların 1980 darbesi ile birlikte hız kazanmasından başlayarak konunun siyasi kökenlerine değinerek ilerleyen bölüm farklı görüşlerin ele alındığı alt başlıklara ayrılarak (*Eski Türklerin Bir Dini Var Mıydı?, Çok Tanrıcılık mı Tek Tanrıcılık mı?, Şamanizm mi Tengricilik mi?*) incelenmeye devam etmektedir. Tüm bu incelemelerde okuyucu Türkler ve dinlerinin özellikleri hakkında pek çok bilgiye erişme şansı yakalamaktadır.

“*Tengrilerden Bodhisattvalara: Eski Türk Dininin Dönüşümü*” adını taşıyan altıncı bölüm kendi içerisinde *Buddha ve Öğretisi, Budizmin Asya’ya Yayılışı, Türkler ve Budizm, Şamanist-Budist Simbiyoz* olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümde Budizm’in ortaya çıkışından yayılışına, Türklerin Budizm ile tanışmasından, Türk Şamanizm’i ile Budizm’in iç içe geçmesiyle birlikte günümüze kadar uzanan Şamanist-Budist simbiyozdan bahsedilmektedir.

Artık Türk Mitolojisine giriş yapılan ve “*Türk Mitolojik Evreninin Yapısı*” adını taşıyan yedinci bölüm de kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmaktadır. Türkische Turfan Texte’den alınan “Bu yırtınçuda üstün Tengri yaruk titir, altın yağız yir kararığ titir. Kün-tengri yaruk titir, Ay-tengri kararığ titir..” ifadesiyle başlayan “*Evreni Yöneten Diyalektik Yasa: Yarug Kararığ*” bölümünde Çu hanedanının kozmolojisinden bahsedilerek Türklerin evren tanımı üzerinde durulmaktadır. Daha sonra “*Elementler ve Astroloji*” başlığı altında Türklerin elementlere atfettiği kutsallıktan bahsedilmektedir. Ana başlığın altında, Türklerde karma ve reenkarnasyon inanışlarının yer aldığı bir alt başlık da bulunmaktadır. Bu bölümün bir diğer alt başlığı “*Hayat Ağacı ve Üç Dünya*” adını taşımaktadır. Eski Türklerin kayın ağacı inanışına dayanan bu bölüm “*Bay Kayın (Ulu Kayın)*”ın ortaya çıkışı ve büyümesi ile başlamaktadır. Bu kayın ağacının takip eden anlatılarda Hayat Ağacı olarak karşımıza çıktığı söylenerek Bay Kayın ile ilgili detaylı bilgi veriliyor.

“*Orta Dünyanın Elemental Efendileri: İyeler*” başlığı altında oluşan sekizinci bölüm, Eski Türklerin evren algılarında yer alan ve belli elementler ile mekanlara hükmeden iyeleri ele almaktadır. Bölükbaşı iyeleri, “*Tengrilerin prototipleri ve içinde yaşadığımız doğanın çeşitliliğinin kişilik kazanmış ifadeleridir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Kendi içerisinde yine alt başlıklara ayrılan bu bölüm iyeleri tek tek ve detaylı bir şekilde çizimler eşliğinde okuyucuya tanıtmaktadır.

Artık mitolojiye tamamen girilen bu bölümlerde “*Tengrilerin Şafağı: Kayrakan ve Ak Ana*” başlıklı dokuzuncu bölüm ile buluşuyoruz. Bu bölüme, Türk yaratılış mitosunda yaratıcı/düzenleyici bilge ihtiyar arketipini karşılayan ve bölüme adını veren Kayrakan’ın kuğu formunda kozmik denizin üstüne uçuşuyla başlaması üzerinde durarak giriş yapılmaktadır. Daha sonra Kayrakan’ın evreni yaratması ve Erlik’in yaratılan arazini çoraklığını beğenmemesi üzerine yarattığı bataklıklar ve ormanlar anlatılarak Türk mitolojisi evreni açıklanır. Bölümün diğer bölümler gibi alt başlıkları bulunmaktadır. Bunların ilki “*Ülgen: Türklerin Beyaz Tanrısı*” adını taşıyan ve adından anlaşılacağı üzere Ülgen’in anlatıldığı bölümdür. Ülgen, Kök-Tengri olarak da bilinen fırtına tanrısıdır ve mitsel imge ve işlev bakımından kendisinden önce Kayrakan’ın temsil ettiği ihtiyar bilge arketipini karşılamaktadır. Ülgen’in anlatıldığı bu bölümde kendisinin sadece düzen kuran değil diğer pek çok özelliklerinden de bahsedilmektedir. Diğer tüm bölümlerde olduğu

gibi bu bölümde de Bölükbaşı'nın çizimleri bizleri sadece bilgileri okumaktan ziyade yaşamaya itmektedir. Bir sonraki alt başlığımız ise Ülgen'in yaşadığı dünyayı anlatan “*Gökler Diyarı: Tangaralla ve Uçmak*” adını taşıyan bölümdür. Bölükbaşı okuyucuları bu bölümde Uno Harva'nın *Altay Panteonu* kitabından alınan bilgiler eşliğinde “Tangaralla ve Uçmak” hakkında bilgiler ile donatmaktadır. Aynı zamanda kitabın bu bölümünde Tangaralla ve Uçmak'ı tanıttıktan sonra bir de çizimlere yer vererek verdiği bilgileri gözle görülür hale getirmiştir. Bir sonraki alt başlığımız ise Fırtına Tanrısı'nı daha detaylı olarak tanıdığımız “*Kök Tengri: Fırtına Tanrısının Kökeni*” adını taşımaktadır. Ülgen'i detaylı bir şekilde tanıttıktan sonra sıra Erlik'e gelmiş ve yeni başlığımız olarak “*Erlik Han: Karanlıklar Diyarının Efendisi*” tercih edilmiştir. Bölüme bir şamanın erlik alkışından bir parça ve Erlik'in bir çizimi ile başlanmaktadır. Erlik'in sahip olduğu özellikler hakkında bilgiler verilmiş ve kendisinin demirden bir sarayda yaşadığı ve bu sarayın Kara Tamu adını taşıdığı gibi yeraltı evrenini açıklayan ifadeler yer almaktadır. Daha sonraki bölümler “*Erlik'in Çocukları*”, “*Yer altı Krallığı ve Reenkarnasyon Bekçiliği*”, “*Dikotemik Bir Yer altı Tanrısı Olarak Erlik Han*”, “*Erlik'in Gölgeleeri: Karanlığın Dört Efendisi*” adlarını taşımaktadır. Söz konusu bu bölümlerde Erlik'in dokuz oğlu ve dokuz kızının betimlemeleri ve açıklamalarına yer verilmiştir. Yer altı dünyasının tasviri konusunda Bölükbaşı, Türklerin yer altı dünyasının tipik bir işkencehane şeklinde olmadığından, günahkarların durmaksızın yanarak yeniden bedenlendiği sonsuz bir ateş denizi olduğundan bahsetmektedir. Yine bu bölümlerde “*Kara Konsey, Kara Çeriler, Kara Kula, Abra ve Yutpa*” hakkında bilgiler yer almaktadır.

Çalışmanın onuncu bölümünde bizleri “*İnsanlığın Yaratılışı: Türeyiş Mitleri*” başlığı karşılıyor. Bu bölümde BÖLÜKAŞI, Türklerin kendi Şamanizm inançlarını çevresel inançların motifleriyle sürekli değiştirdiğinden ve bu nedenle tek bir türeyiş motifine değil birbirinden farklı türeyiş mitleri olduğunu ifade etmektedir. Ancak Bölükbaşı, bu bölümde Türklerin diğer kültürlerle temas etmeden önce sahip olduğu kendisinin özgün türeyiş miti olarak gördüğü ağaçtan türeyiş üzerine açıklamalar yapmıştır. Daha sonrasında “*Ergenekon Destanı: Bozkırda Tanrısal Soykütük İnşası*” adlı başlık altında Türklerin Ergenekon inancı üzerinde durmuştur.

“*Orta Dünyanın Öne Çıkan Kahramanları ve Canavarları*” başlığı ile on birinci bölüme geçiş yapıyoruz. Bölükbaşı bu bölümde okuyuculara Türk Mitolojisinde yer alan, kimileri günümüzde halk arasında hâlâ yaşayan, kimileri unutulmaya yüz tutmuş birçok kahraman ve canavar ile buluşturmaktadır. Söz konusu kahraman ve canavarları yalnızca yazı ile değil, eserlerde bulunan betimlemelere göre çizimlemiş ve bizler için bunları görünür hâle getirmiştir. Bölümde, “*Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Basat, Kral Gesar, Dede Korkut, Deli Dumrul, Tepegözler, Yalpaganlar, Ucubılıklar, Emegenler, Aldacı, Al Karısı, Obida, Sekka*” gibi pek çok karakter yer almaktadır.

Çalışmanın sonuna doğru yaklaşırken on ikinci bölüm olarak “*Başlıca Ritüeller ve Büyü Objeleri*” karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde Çin kaynaklarının Göktürk ritüelleri hakkında bulunan bilgilere yer verilmektedir. Aynı zamanda, Yama Kağan'ın göl tanrıçası ile ilişkisini sürdürebilmek için binlerce insanı kurban etmesi üzerine İnsan kurbanı törenleri, insan kafataslarının bedenlerinden sökülüp büyü ve prestij objeleri olarak kullanılması üzerine kafatası kültü, bir bereket ritüeli olan Koça Kan şenliği, tipik bir pagan bereket ritüeli olan geyik oyunu, Türklerin her birinde bir hikmet olduğunu kabul ettiği 12 hayvanlı takvim ve birçok kültürde karşımıza çıkan büyülu taşlar; Yada taşları üzerinde durulmaktadır.

On üçüncü bölüm olarak Bölükbaşı “*Türk Panteonu*” adını uygun görmüştür. Bölüme öncelikle panteon hakkında bilgi vererek başlanmış sonrasında ilk alt başlık olarak *Umay: Tayganın Savaşçı Ana Tanrıçası*” adı verilmiştir. Bu bölüme ise öncelikle Umay hakkında çeşitli kaynaklardan alınan sözlere yer verilmiştir. Daha sonra ise Umay'ın fırtına tanrısı Ülgen'in eşi oluşundan ve kaynaklarda geçen karakterinden bahsedilmiştir. Daha sonra Türk panteonunu oluşturan diğer karakterlerden (Yayık, Güneş, Aan Darhan Hatun, Ötüken, Natigay, Ay Dede, Çolpan Ata, Huuri Edzen...) bahsedilerek bölüm ilerletilmiş ve okuyucunun Türk mitolojisi bilgisi derinleştirilmiştir.

Şamanist Türkler'e göre evrenin sonunu getirecek büyük kozmik savaş olan Kalgançı Çağ, on dördüncü bölümün başlığı olmuş ve *"Tengrilerin Alacakaranlığı: Kalgançı Çağ"* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde Bölükbaşı, Türklerin inanışına göre orta dünyayı savaş alanına çevirecek olan felaketi çeşitli kaynaklardan derleyerek okuyucuya sunmaktadır.

Çalışmanın son bölümü ise *"Meraklısı İçin Türk Mitolojisinin Yükselişi ve Çöküşü: Yeni Türk Hümanizmasına Dair Politik Bir Analiz"* adını taşımaktadır. Bu bölümde Bölükbaşı öncelikle genel bilgiler vererek sonunda Türk Mitolojisinin yeni Türk kimliğine damga vuracağından, geçmişini tamamen bilmeden geleceği kurgulamanın imkânsız olduğundan bahsetmektedir.

Bölükbaşı çalışmasının son cümlelerinde *"Hazırladığım Türk Mitolojisi Atlası Türk hümanizmasını yeniden ayağa kaldırma iradesinin bir ifadesidir. Ön sözde ifade ettiğim gibi kendi mitlerini kaybeden toplumlar başka toplumların mitolojilerinin kölesi olurlar. Bu kadar kölelik yeter. Artık özgürleşme vakti."* cümleleriyle Türk mitolojisini yüceltme meselesinde öncülüğüyle bizlere umut ışığı olmuştur.

Mitolojimizi böylesine açıklayıcı ve çizimlerle canlandırılmış bir şekilde gözler önüne seren bu çalışmanın yazarlığını ve çizerliğini yapan Bartu Bölükbaşı ve bu çalışmaya emek veren herkese teşekkür eder, yeni çıkarttığı Eski Türk Portreleri kitabında da aynı titizliği görmenin mutluluğuyla birlikte başarılarının devam etmesini dileriz.

Kaynaklar

- Batuk, C. (2003). *Tarihin sonunu beklemek -Ortadoğu dinlerinde eskatoloji mitosları*. İz Yayıncılık.
- Bayat, F. (2022). *Türk mitolojik sistemi I*. Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2022). *Türk mitolojik sistemi II*. Ötüken Neşriyat.
- Harva, U. (2015). *Altay Panteonu: Mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar*. Doğu Kütüphanesi.
- Kees W. B. (2005). Myth: An Overview. *Encyclopedia of Religion*, Vol. IX. Thomson Gale Publisher.
- Sagalayev, A. M. (2020). *Ural-Altay mitolojisinde arketipler ve semboller*. Bilge Kültür Sanat.

